

**vakblad voor
informatieprofessionals**

NOOIT MEER NAAR KANTOOR WERKEN VANUIT HUIS IN TIJDEN VAN CORONA

VOGIN-IP-lezing

Christiaan Triebert
over NYT's werkwijze
en Pulitzer-onderzoek

Corona-app en techniek-ethiek

Een interview met
Peter-Paul Verbeek

Framesoverzicht

Informatievaardigheid
hoger onderwijs gekaderd

Serious gaming in de bibliotheek

'Moderne manier van
informatie en educatie'

2020 | 05

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (24ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-223 75 75 9
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-223 75 75 9,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Marjo Bakker, Maarten Brinkerink,
Wilbert Helmus, Dafne Jansen,
Vincent M.A. Janssen, Evelien
de Jonge, Stefan Jongen, Leen
Liefsoens, Cindy Lammers
(hoofdredacteur), Matthijs
van Otegem, Mirjam Raaphorst,
Vincent Robijn, Eric Sieverts
en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfdvberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

**medewerkers
aan dit nummer**

Anne Dirx, Rob Feenstra,
Frank Huysmans, Martin de Jong,
Ted van der Togt, Wouter van Dijk

abbonementen

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren
in blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming
tot publicatie in dit tijdschrift
strekt zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

06**VOGIN-IP-lezing 2020 online**

Hij zou keynote speaker zijn tijdens de lezing op 19 maart – die vanwege corona niet doorging. Gelukkig deed Christiaan Triebert zijn verhaal in digitale hoedanigheid bij een van de online sessies.

10**Nooit meer naar kantoor**

Ook IP'ers werkten de afgelopen maanden thuis, en doen dat grotendeels nog steeds. Wat ging er goed, wat minder, en wat is er blijvend veranderd? Zes professionals vertellen.

Dafne Jansen en Cindy Lammers

16**Corona-app,
techniek en ethiek**

De rol van technologie in de samenleving is een van zijn aandachtsggebieden. Veel werk aan de winkel dus voor techniekfilosoof en UT-professor Peter-Paul Verbeek. Een interview.

Vincent M.A. Janssen

RUBRIEKEN

04**Foto
van de maand**

Boek over
boekenwinkels

09**IP Lingo**

Contentkerhof

15**Column**

Koortsachtig
publiceren

28**Juridische
kwesities**

Uitspraak:
beeldcollecties
beter online

18

Informatievaardigheid gekaderd

Een framework voor informatievaardigheid kan een handig hulpmiddel zijn. Maar welk kader kies je voor jouw onderwijsinstelling? Een overzicht van bestaande frames en toepassingen.

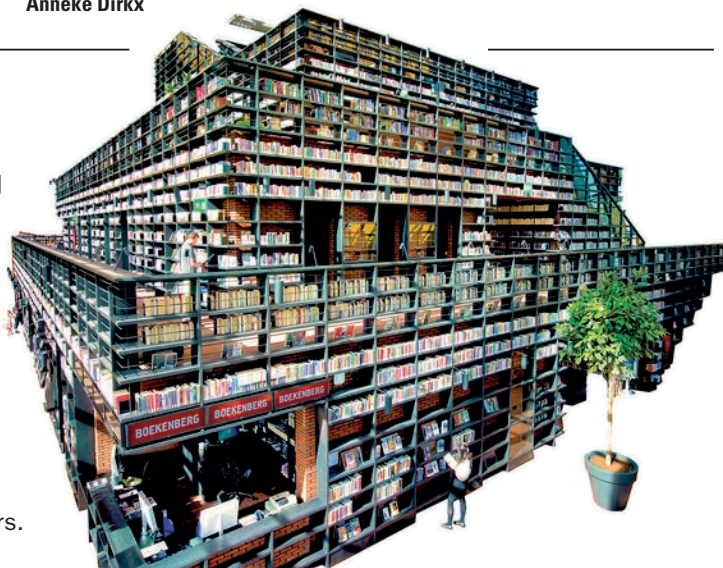
Anneke Dirx

23

Serious gaming in de bieb

Op een moderne manier informatie presenteren en educatie bieden. Daartoe ontwikkelde NBD Biblion het Serious Gaming Platform. Samen met partners.

Martin de Jong

KWESTIE VAN ETHIEK

Onze minister Hugo de Jonge lijkt er naast Volksgezondheid, Welzijn en Sport een hobby bij te hebben: data. In de huidige crisis kom je er alleen als je je terdege laat informeren. Het RIVM is wat dat betreft zijn belangrijkste *supplier*. Zichtbaar trots toonde hij tijdens een van de persconferenties zijn nieuwste dataproduct: het coronadashboard. Zelf zag ik vooral de bekende getallen en gegevens maar dan 'gedatavisualiseerd' en bijgehouden op een aparte website. Data is een woord dat op het dashboard veel voorkomt. Verder een behoorlijk lange handleiding die geïnteresseerden vertelt hoe dit alles te 'lezen' en interpreteren. Daar zit 'm nu juist de crux. Van welke data over corona kunnen we met redelijke zekerheid weten dat die klopt?

Wereldwijd zijn er andere manieren van registreren en analyseren, wat onderlinge vergelijking tussen landen lastig maakt. Maar de coronadata kan ook per land zelf verschillen (en discussie opwekken).

Daarbij zijn er heel veel bronnen, aldus Frank Huysmans in zijn column verderop. Er is sinds de uitbraak van het coronavirus ook een uitbraak van wetenschappelijke artikelen hierover. Waarop vervolgens veel beslissingen worden gebaseerd. Logisch, we moeten wat, maar het kan niet anders of er zit kaf tussen het koren, schrijft hij.

Betrouwbare informatie leveren. En er betrouwbaar mee omgaan, dat eveneens. Ook techniefilosof Peter-Paul Verbeek, die betrokken is bij Hugo's andere data-ding, de corona-app, heeft het erover in een interview in dit blad. Ethiek blijft een kwestie van formaat in informatieland. <

REDACTIONEEL | Cindy Lammers

29

KB Onderzoekskroniek

Toekomst van de digitale bibliotheek

30

Uitgelezen

Studie- en leesvoer voor IP'ers

34

Lifehacking

Veilig(er) online communiceren

35

Favorieten

Wouter van Dijk

HART VAN EEN GEMEENSCHAP

Denk eens aan je favoriete boekenwinkel. Is dat een prachtige oude boekenzaak met hoge beschilderde plafonds? Of een gezellig kraampje op een straathoek? Ze komen in alle vormen en maten, maar hebben een ding gemeen: ze vormen het hart van een gemeenschap. Althans, volgens uitgeverij *Gestalten*, die deze maand een nieuw boek publiceert over de meest bijzondere boekenwinkels op aarde.

Voor *Do You Read Me?* gingen ze niet alleen op zoek naar architectonische wonderen. Naast boekenwinkels in kathedralen en modernistische panden vind je ook kleine eigenaardige winkeltjes in het boek. Zoals de Berlijnse zaak op deze foto, die zich richt op kinderboeken. Volgens de auteur is namelijk 'iedere boekenwinkel zo uniek als de diverse klanten die de winkels bezoeken'. <

KRUNMULUS
Gudatsten 4, 10961 Br
030 2505 1140
www.krunmulus.c
Öffnungszeiten
Fr: 10:00 -
Sa: 10:00 -

CASERIE &
VOIC ALG

MARTIN
KUNST
10

'ALLES WAT WE DOEN IS GEBASEERD

Openbronnenonderzoek gemixt met *good old* verslaggeving over Ruslands bommen op Syrische ziekenhuizen. Met het team van de NYT won Christiaan Triebert er onlangs een Pulitzerprijs mee. Hij sprak erover tijdens de VOGIN-IP-lezing – online dit keer dankzij corona.

Christiaan Triebert is geen onbekende in VOGIN-IP-lezingenland. Hij sprak er al tijdens eerdere edities, in 2017 en 2018, als journalist voor onderzoekscollectief Bellingcat. Op 19 maart dit jaar zou hij – inmiddels datajournalist bij het *visual investigations*-team van *The New York Times* – een van de keynote speakers zijn. Het coronavirus gooide echter roet in het eten. De lezing ging niet door en Triebert op zijn beurt zat vast in Nederland, bij zijn ouders in Friesland. 'Dat was een *blessing in disguise*. Ik kon mijn vrienden en familie zien, met mijn vader naar de dijk, met mijn moeder fietsen, waar ik anders in

Triebert spreekt kort over het institutioneel racisme in de VS, niet wetend dat het in juni extra actueel zou worden

mijn eentje in New York had vastgezet.' Zijn collega's spreekt hij elke dag, vertelt hij. 'Er gebeuren zo veel dingen in de wereld, dat gaat altijd door.' En het werk dus ook. In de tussentijd won hij met het NYT-team een Pulitzerprijs voor *International Reporting* voor het onderzoek

naar Ruslands schaduwoorlog. Onderzoek waar hij tijdens de lezing over zou vertellen. Gelukkig kon hij vorige maand voor dik negentig geïnteresseerden alsnog zijn verhaal houden. Per Zoom.

Altijd blijven onderzoeken

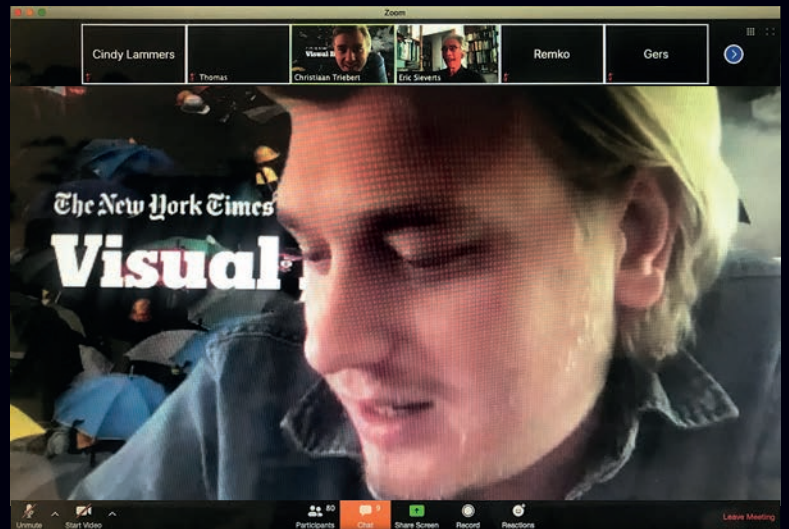
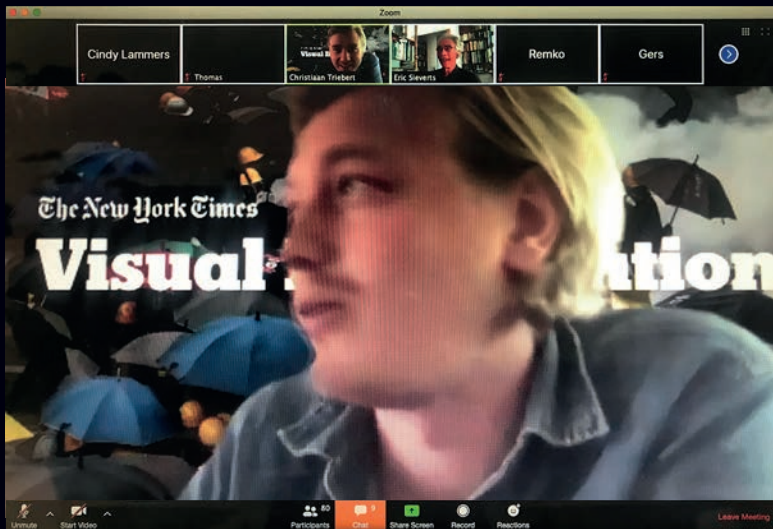
'Wat houdt *visual investigations* bij de NYT precies in?', begint Triebert retorisch. 'Het is openbronnenonderzoek gecombineerd met traditionele verslaggeving. We hebben een enorm team met mensen die mede bepalen hoe we een verhaal gaan vertellen; er gaan designers mee aan de gang, video-editors... De onderwerpen zijn heel breed, maar het komt altijd neer op dat

er discussie is over wat er nou precies gebeurd is.

'Een van de eerste onderzoeken in 2018 waar ik aan bijdroeg was de moord op de Saoedische journalist Jamal Khashoggi op het consulaat van Saoedi-Arabië in Istanboel. Maar het waren ook heel lokale dingen. Zoals twee blanke politieagenten in New York die Afro-Amerikaanse jongens aanhouden voor marihuana bezit, terwijl een van de politieagenten een joint achterin de auto van de jongens had gelegd.' Hij spreekt even kort over het institutioneel racisme in de VS, hoe dat dagelijkse kost is, vreselijk maar waar – niet wetend dat het in juni extra actueel zou worden. 'We moeten altijd blijven onderzoeken, heel belangrijk.'

Trackers van schepen

Top notch in openbronnenonderzoek, in combinatie met traditionele verslaggeving, is het onderzoek naar de Israëlische soldaat die een Palestijnse hulpverleenster in Gaza doodschiet in 2018, vervolgt Triebert. 'Honderden video's zijn er verzameld, elke seconde is vastgelegd omdat zo veel mensen

OP VERIFICATIE VAN MATERIAAL'

tegenwoordig met mobiele telefoons lopen.' Dit soort informatie verzamelen, analyseren en verifiëren, op allerlei manieren, daar gaat het om bij het team van de NYT, zegt hij. 'Denk aan visuele beelden en hun geolocatie: waar is een foto genomen. We checken dan wat het bronbeeld is en zoeken dat terug op satellietbeelden om exact vast te stellen waar iets gefotografeerd is. Maar denk ook aan *trackers* op vliegtuigen en schepen. Ook al zet een schip zijn transponder uit, er is altijd wel iemand die het met zijn mobieltje in een of andere haven fotografeert. Verder is wapen- en vliegtuiganalyse belangrijk. En we maken 3D-constructies van situaties. Zoals het Gaza-incident waarbij we het blikveld van de sniper

'Ook al zet een schip zijn transponder uit, er is altijd wel iemand die het met zijn mobieltje in een of andere haven fotografeert'

hebben gereconstrueerd. Alles wat we doen is gebaseerd op verificatie van materiaal. Dat is de kern van ons hele werk.'

The Cockpit Tapes

Het grootste onderzoeksproject tot nu toe waar Triebert aan gewerkt heeft heet *The Cockpit Tapes*. Op basis hiervan publiceerde de NYT in mei 2019 het eerste artikel: bin-

nen twaalf uur werden er vier ziekenhuizen in Syrië gebombardeerd door één dader: Rusland. 'Iedereen vermoedde al wel dat Rusland erachter zat, maar bewijsmateriaal was er nooit. Wij konden dat nu voor het eerst blootleggen.'

Daarvoor gebruikten ze vier categorieën van bewijs. Ten eerste de *flight logs*: 'Als je zoals in Syrië al tien jaar in oorlog zit kan bijna ie-

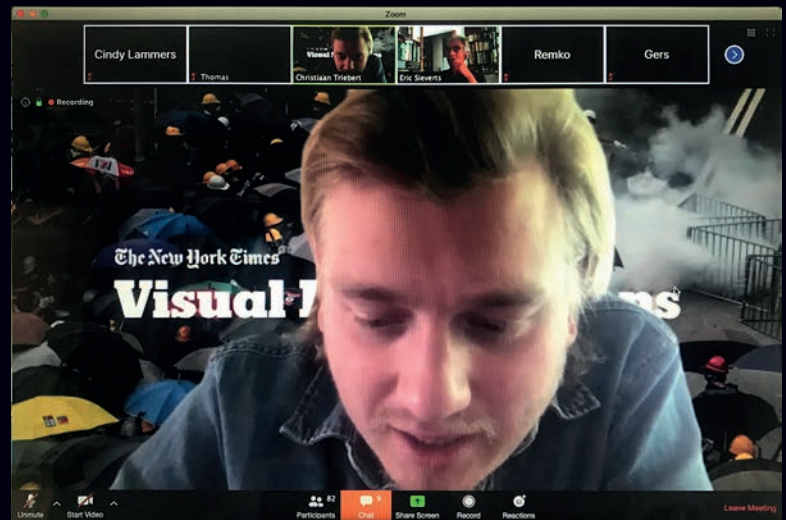
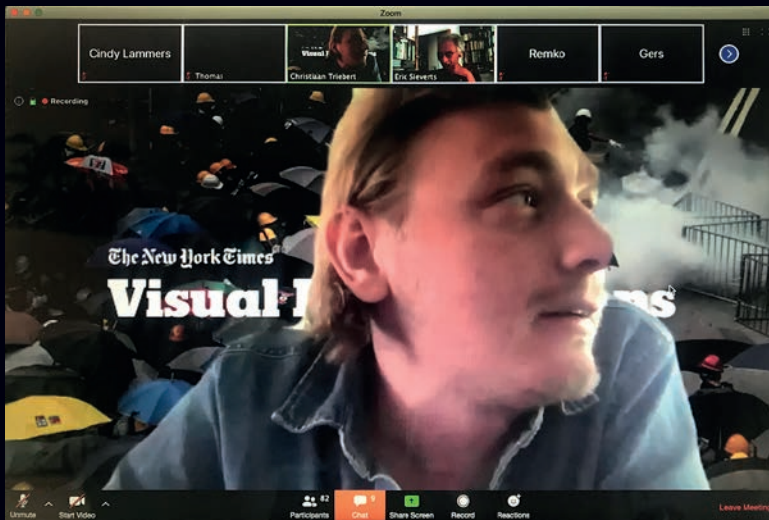
dereen – zelfs kinderen, zo hebben we gezien – de vliegtuigen en hun vliegroutes herkennen. Zo is er een burgersnetwerk van vliegtuigspotters ontstaan dat mensen is gaan waarschuwen: "Kijk uit, er komt een vliegtuig jullie kant op". En dat jarenlang spreadsheets heeft bijgehouden van alle vliegbewegingen boven Syrië. Deze spreadsheets met tienduizenden rijen aan infor-

Over Google Sheets en camerasettings

Tijdens zijn lezing laat Christiaan Triebert een foto zien van zijn bureau in New York: foto's van vliegtuigen, verschillende schermen met spreadsheets. Ze gebruiken daarvoor Excel maar de voorkeur gaat nu vooral uit naar Google Sheets, zegt hij. Werkt eenvoudig. Ze hebben bij de NYT dus geen speciale software om data te analyseren, maar gewoon de bestaande tools die voor iedereen binnen handbereik liggen. En het analytisch vermogen van de uitvoerende journalisten-onderzoekers helpt tevens een handje mee. Ook bij het bekijken van foto's, om verschillen tussen beelden te vinden, wordt er geen speciale software gebruikt, antwoordt Triebert op een vraag uit het 'publiek'. Wel de kennis en kunde van foto- en video-editors. 'Wat we vaak zien is dat de settings van de camera's van mensen niet kloppen. Dat zullen jullie zelf ook wel herkennen als je een foto maakt of de foto's op een oude camera bekijkt: je ziet

dat maand, jaar of minuten niet goed zijn. We hebben voor ons onderzoek vaak moeten vragen: maak een foto van de settings van je camera, want dan kunnen we die vergelijken met de foto zelf. In Syrië gebruiken mensen vaak tweede-, derde-, vierde- en zelfs vijfdehands camera's en zijn de settings niet altijd correct.'

Hebben de *visual investigators* van de NYT een classificatie voor betrouwbaarheid van soorten materiaal, zo luidt een vraag van een deelnemer. Eigen foto's versus satellietfoto's versus foto's die burgers hebben gemaakt? 'Het meest betrouwbaar is zelf mensen op de grond te hebben', reageert Triebert. 'Mijn collega's vertrouw ik per definitie. Maar al het materiaal van andere partijen moet je nooit vertrouwen en altijd verifiëren, juist ook om het allemaal aan elkaar te kunnen linken. Het belang daarvan zie je terug bij het onderzoek naar de Russische luchtmacht in Syrië.'

Coronadata checken

Eric Sieverts leidde de online lezing met Christiaan Triebert in en stelde wat vragen. Onder meer over de officiële cijfers omtrent het coronavirus, de verschillende manieren wereldwijd van data bijhouden en analyseren. Kun je daar met openbronnsonderzoek iets mee, en zijn er wellicht al mensen mee bezig? 'Niet alleen in China maar ook in Nederland zie je verschil in het tellen van mensen', reageert Triebert.

'Landen als Rusland, Turkije, Jemen; er leven veel vraagtekens bij de daar genoemde getallen van besmettingen en doden. Persoonlijk ben ik er niet zo veel mee bezig, maar de NYT heeft in de VS wel heel veel openbare bronnen gecheckt om dodentallen bij te houden, ook van pneumonie. Maar het blijft allemaal heel moeilijk. Veel vraagstukken gerelateerd aan de pandemie zijn lastig te onderzoeken.'

matie, met al die notities, hebben wij in handen gekregen.'

De tweede vorm van bewijs kwam uit videoanalyse. 'Bijna iedereen heeft wel een smartphone of camera in Syrië. Omdat er vaak al een vermoeden was waar een bombardement zou plaatsvinden, werd die door burgers gefilmd. En dat is nogal bijzonder want wij konden zo de exacte locatie uitvogelen, dus aan de hand van de metadata en van schaduwanalyse, de stand van de zon, de gebeurtenis verifiëren. En daarmee de bombardementen linken aan de *flight logs*.'

Wauw-moment

In de derde plaats beschikte het team over meer dan honderdduizend radio-intercepties van de Russische luchtmacht. 'Deze zijn *time*

coded – per uur, minuut, seconde – en konden we weer linken aan de *flight logs* en videoanalyse. Ook konden we checken wat de piloten nou zeiden.' Hij laat de onderlinge communicatie tussen de piloten zien. Een goudmijn aan informatie, dat wisten ze wel bij de NYT, maar ook: waar gaat dit in hemelsnaam over? 'Ik heb een pakketje'. 'Ga je regelrecht naar je werk?' Triebert: 'Zo veel verschillende codewoor-

'Een burgernetwerk van vliegtuigspotters heeft jarenlang spreadsheets bijgehouden van alle vliegbewegingen boven Syrië'

den en -getallen die we moesten zien te ontcijferen. Dat lukte langzaam maar zeker, ook omdat we spraken met voormalige piloten van de Russische luchtmacht en met westerse piloten.'

Gedurende dit proces was er een wauw-moment, herinnert Triebert zich. 'Dat was toen we erachter kwamen dat een van de piloten de coördinaten uitsprak van een specifiek ziekenhuis. Het eerste directe bewijsmateriaal dat Rusland ziekenhuizen in Syrië bombardeert! Maar we ontdekten het ook op andere manieren, door het combineren van video's bijvoorbeeld. Zo was er een ziekenhuis dat ondergronds was gegaan en op een dag vier keer werd gebombardeerd. Van drie bombardementen hadden we meerdere video's ter beschikking. Door de metadata te vergelijken met informatie uit de vluchtobservaties en cockpitaudio en van dokters in het ziekenhuis en ooggetuigen in het stadje konden we precies aantonen dat het steeds dezelfde piloot betrof die uitsprak dat de klus was geklaard.'

Altijd blijven focussen

Als laatste hebben Triebert en team veel gesproken met ooggetuigen op de grond; dokters die in de ziekenhuizen werken, mensen die in de buurt waren. 'Dus we hadden

vier typen van bewijsmateriaal die we allemaal combineerden.' Het grappige, zegt hij, is dat dit alles terugvoert naar zijn eerste VOGIN-IP-lezing in 2017. 'Toen had ik het over mijn eerste artikel ooit voor Bellingcat, in december 2015. Dat ging over onderzoek naar een bombardement door de Russische luchtmacht op een Syrische bakkerij. Niemand van ons werd ervoor betaald, er ging geen editor overheen, en dan komt het drie jaar later terug in het onderzoek voor de NYT dat een Pulitzerprijs wint. Mooi is dat!' Het is natuurlijk ook nooit klaar, weet hij. 'Er komt steeds meer informatie naar boven; het bouwt zich op. Dus je moet altijd blijven focussen.'

De VOGIN-IP-lezing 2020 zou op 19 maart dit jaar plaatsvinden in de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA). Helaas kon die vanwege het coronavirus niet doorgaan. In mei en juni bood de organisatie als alternatief enkele online sessies aan, waaronder deze met Christiaan Triebert. In de volgende IP volgt een verslag van een andere sessie. Gekeken wordt of er later dit jaar nog wel een fysiek event kan plaatsvinden. Meer daarover vind je online op vugin-ip-lezing.net.

IP

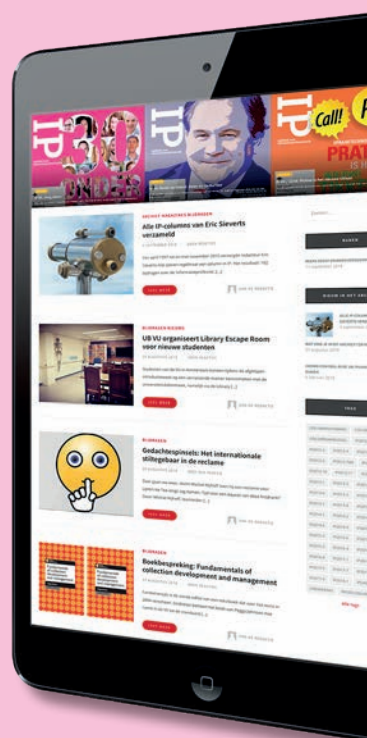
vakblad voor
informatieprofessionals

IP kun je
ook
**online
lezen**

**De jaar-
gangen
2012-2019
zijn
full-text
en als
pdf te
lezen.***

* De laatste negen verschenen edities van IP zitten achter een 'slotje'. Abonnees via Aboland hebben inloggegevens toegestuurd gekregen. Abonnees via de KNVI loggen in via Mijn.KNVI.nl.

www.informatieprofessional.nl

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

Contentkerkhof

Er zijn in deze duistere tijden maar weinig nieuwe woorden die helemaal niets te maken hebben met corona, maar met *contentkerkhof* hebben we er een te pakken. Al zou je dat op basis van de laatste twee lettergrepen niet verwachten. *Contentkerkhof* is voor taalpuristen misschien een afschuwelijk woord omdat het uit een Engels en een Nederlands deel bestaat. Maar *content* is nu eenmaal een volledig ingeburgerd begrip en heeft voor ons inmiddels een andere betekenis dan de letterlijke vertaling *inhoud*.

Ik kwam *contentkerkhof* tegen op *Frankwatching.com*. Tom Dellepoort beschrijft in zijn artikel 'Tijd voor een goed beheerd contentkerkhof' hoe vooral intranetten nogal eens vervuild zijn met oude versies van handleidingen, procesbeschrijvingen, et cetera. Dat leidt niet alleen tot een onoverzichtelijk intranet, maar kan ook tot fouten leiden wanneer mensen op basis van een gedateerd document beslissingen nemen. Hij beschrijft een gestructureerde werkwijze die ervoor moet zorgen dat gedateerde documenten tijdig worden verwijderd en, inderdaad, hun laatste bestemming op het contentkerkhof vinden.

Helemaal nieuw is *contentkerkhof* overigens niet. Ik vond op Google een paar eerdere vermeldingen, maar het grappige is dat de schrijvers er steeds iets anders mee bedoelen. Soms gaat het over een website die vol staat met reclame, soms over een website waarop de informatie zo onaantrekkelijk is weergegeven dat niemand het zal lezen. *Contentkerkhof* moet zijn definitieve betekenis dus nog krijgen. En zo kom ik uiteindelijk toch nog uit bij corona. Volgens de onvolprezen voornamenbank van het Meertens Instituut zijn er in Nederland ruim honderd vrouwen vernoemd naar de martelares Corona, die omwille van haar geloof letterlijk uit elkaar werd gerukt. Je hoeft geen trendwatcher te zijn om te voorspellen dat daar na dit jaar niets meer bij zal komen. Ergens is er een contentkerkhof waar de voornaam Corona een laatste rustplaats zal vinden. Naast Judas en Adolf. <

shaineast

NOOIT MEER NAAR KANTOOR

Met het afkondigen van de intelligente lockdown afgelopen maart hield het coronavirus praktisch heel werkend Nederland thuis. Dus ook de IP'ers. Hoe ervaren zij het thuiswerken? Wat ging er goed, wat viel er tegen, wat is er blijvend veranderd? Zes professionals vertellen.

Dafne Jansen

Redacteur van IP
en projectmanager
bij de Universiteit Utrecht

Cindy Lammers

Hoofdredacteur van IP

Ina Dijkman

> hoofd Dienstverlening

> Nationaal Archief

'Thuiswerken in coronatijd is een leerproces. Een dagje thuiswerken, dat deed ik voor de coronatijd een dag of twee per maand. Om meters te maken voor een stuk, of duizend to do's op één vrijdag weg te werken. Het team Dienstverlening deed dat zelfs nog minder. Onze onderzoekers werken nog steeds grotendeels in de studiezaal van het Nationaal Archief. We realiseerden ons pas dat veel werkzaamheden in het gebouw plaatsvinden op het moment dat we op vrijdag 13 maart de deur dicht deden met een aantal werkplannen en taakverdelingen onder de arm en het idee dat we al vrij snel weer zaken zouden kunnen oppakken in het gebouw. Dat bleek niet zo te zijn en dat maakt mensen creatief en ook flexibel.

'We blijken wel heel veel vanuit huis te kunnen doen, veel meer dan verwacht. We verruimden de tijden van onze (klantenservice) chat bijvoorbeeld, omdat de telefoon uit staat. De collega's die de chat en mail beantwoorden beginnen hun dienst met het opzetten van een Skype-verbinding zodat ze elkaar continu kunnen bevragen of een antwoord kunnen afstemmen. Dat werkt echt goed, effectief en

het biedt gelukkig ook ruimte voor het collegiale contact.'

Werkgerelateerde grap

'Zelf kon ik thuis eigenlijk vanaf de eerste dag goed aan de slag. De toegang tot de systemen is goed geregeld. Mijn partner en ik maakten twee werkplekken in de woonkamer. Dat draaiden we na een week of twee terug; overlast over en weer. Wij zijn geen collega's, dus even een collegiale toets of werkgerelateerde grap zit er niet in, buitengewoon inefficiënt vonden wij het. Ik ben in de logeer- annex studeerkamer neergestreken. Mijn dagen bestaan voor een heel groot deel uit vergaderen, dat was zo op kantoor en dat is nu thuis ook zo. Wat echt heel fijn is, is dat onze Skype-applicatie in record-tempo was vervangen door een veel stabielere Webex-applicatie, dus ook veilig videovergaderen was geen enkel probleem meer.'

Stroomversnelling

'Het team ging ondertussen aan de slag met het ontwikkelen van ons eerste product in onze digitale studiezaal, de screencasts. Een screencast helpt onderzoekers thuis op een laagdrempelige manier onderzoek te doen in bijvoorbeeld de Japanese interneringskaarten. Dit stond al langer op onze wensenlijst en kwam nu in een stroomversnelling omdat er vanuit huis plotse-

ling tijd voor was. We zijn het format aan het finetunen en blijven dit middel inzetten, ook als we al lang en breed weer op kantoor zitten. 'Collega's zie ik eigenlijk allemaal. In het wekelijkse afdelingsafstemmingsmoment op dinsdagochtend. Tijdens de maandelijkse virtuele domibo. Of bij de een-op-een Facetime-momenten met de collega's uit mijn eigen team of het management. Toch is het anders, ik mis de collega's maar ook het gebouw, het fysiek naar het werk gaan. Gelukkig zijn we sinds 1 juni op afspraak en op bescheiden schaal weer open voor publiek.'

'Mijn partner en ik maakten twee werkplekken in de woonkamer, maar draaiden dat na een week of twee terug'

Meeste gemis: 'Technisch is het allemaal prima te doen, dat volledig thuiswerken, maar ik mis wel het "echte contact" met collega's. Het zou mooi zijn als we over enige tijd een goede mix gaan krijgen van thuis en op kantoor.'

ICT-tool: Skype, Webex. 'En mijn powercube op tafel; stekkerblok voor USB en gewone stekker, zodat alle apparaten simultaan kunnen opladen.'

Monique Teubner

> projectmanager
> Universiteitsbibliotheek Utrecht

Ik werkte altijd al een halve dag thuis, maar moest daar echt schrijfwerk voor bewaren.

Ik dacht dat thuiswerken misschien twee halve dagen per week zou kunnen maar meer niet. Nu echter vind ik het helemaal ideaal. Ik gebruik de tijd die ik forensde 's ochtends en 's avonds om te wandelen in het bos, te werken in het bos (ik ben vrijwilliger), een rondje te fietsen om de Soesterduinen waarbij ik dikwijls nog een ree verras, ergens buiten te gaan schetsen, et cetera. Ik neem tussen Teams-meetings altijd een korte pauze: de tuin is drie stappen van mijn werkplek. En als het slecht weer is dans ik graag een rondje door de kamer of zet ik een aflevering Nederland Beweegt op, dan ben ik een kwartier later weer helemaal fris.

'Eigenlijk voel ik me een stuk gelukkiger nu dan dat ik elke dag dat kantoorgebouw in moest, in mijn geval ook nog een gebouw dat door de kleur (zwart) extra zwaar op me drukte. Ik kan me ook beter concentreren want ik woon alleen en op kantoor zat ik met zes of zeven mensen op een grote (zwarte) kamer.'

Experimenteren

'Een belangrijk verschil met eerder is dat overleggen en elkaar spreken heel goed blijken te gaan via Teams. Soms zelfs beter dan in een ouderwetse vergadering. Het is niet perfect want je moet wel heel scherp voorzitten en zo nu en dan zou je iemand wel fysiek willen ontmoeten. Maar als je openstaat voor wat allemaal zou kunnen, dan kan er veel. Dat heb ik afgelopen tijd wel geleerd. Sta ik mezelf toe om te experimenteren (dat geldt

voor stoelen, plekken in huis maar ook pauzes, gewoontes en vergadertechnieken) en geregeld te falen? En dan te bedenken dat ik morgen vast een nieuw idee heb hoe iets aan te pakken?

'Zo is het me gelukt om op een overleg dat ik al maanden voorzat en maar niet onder controle kreeg via Teams wel grip te krijgen. Ineens is het normaal dat alleen de mensen erbij zitten die er absoluut moesten zijn. Is het normaal voor iedereen om het heel goed voor te bereiden door een stuk rond te sturen met alle achtergronden en de vragen die in het overleg beantwoord dienen te worden. En is het normaal om dat stuk ook gelezen te hebben voor het overleg. Ineens zijn we in een uur klaar.'

Geen kantoorhonger

'Ik hoop dat deze verandering blijvend is. Veel collega's hebben last van kantoorhonger, maar ik zal enorme last krijgen van thuiswerkhonger als we weer teruggaan naar pre-coronatijden. Ik zou wel een of twee keer per week naar kantoor willen, maar geen acht uur, om collega's te spreken in de wandelgangen. Ik hoop echt dat het overleggen via Teams of Zoom mogelijk blijft, zelfs normaal wordt, ook in een *blended* situatie. Daar moeten dan de vergaderzalen en -kamers wel op ingericht zijn.'

'Ik zal enorme last krijgen van thuiswerkhonger als we weer teruggaan naar pre-coronatijden'

Meeste gemis: de 'geur en kleur' van mensen, de wandelgangen en het half formele/informele overleg, bijvoorbeeld tijdens een lunchwandeling.

Minste gemis: het 'zwarte' kantoor.

ICT-tool: Zoom, Teams. 'We moesten live met een heel groot project en dat is gelukt. Wat ik bij die livegang trouwens het meest miste is de stoomwolk van adrenaline die er dan hangt in de projectkamer en het afblazen daarvan bij de koffie met taart als je live bent. Want als je de Teams-meeting uitzet, ben je ineens alleen in je eigen kamer. Daar zouden we nog wat op moeten vinden.'

Monique Teubner

Daniël de Vette

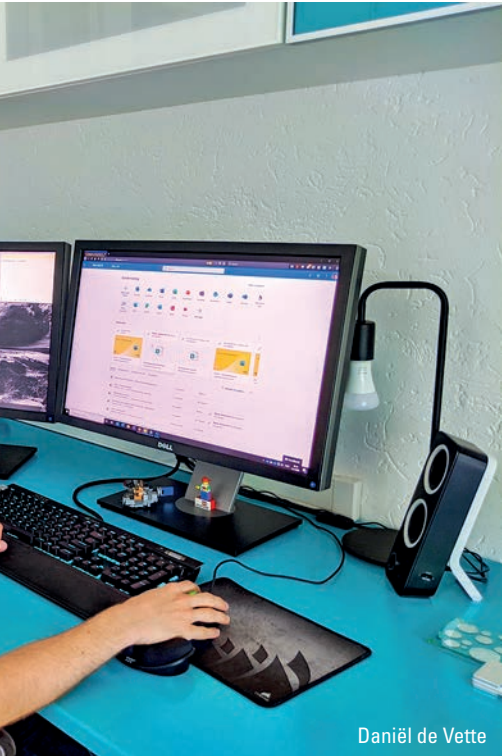
> Office 365-consultant en SharePoint-consultant
> ShareValue

Ik ben als externe gedetacheerd bij de afdeling Programma Samen Vooruit van de NS. Wij zorgen voor het adoptieproces van Office 365 bij de verschillende afdelingen. Dit deden wij onder andere met floorwalksessies en trainingen, maar ook met on-site support. Door de coronacrisis en het thuiswerken is dit niet mogelijk. Wat we wel doen is digitale trainingen geven en support leveren via de telefoon. Daarnaast zorgen we voor kennisartikelen op de zogenoemde Cloud Community.

'Voorheen werd er nauwelijks thuisgewerkt. Hier zijn we pas vanaf de coronacrisis mee begonnen, waardoor het voor iedereen wel even wennen was. We misten al vrij snel de gesprekje bij de koffieautomaat. Om dat op te lossen beginnen we elke dag met een check-in om te kijken hoe het met iedereen gaat. Dit is een informele bijeenkomst, maar hier worden ook problemen besproken waar we in het werk tegenaanlopen.'

Vijftienduizend gebruikers

'Eén van de dingen die in een behoorlijke stroomversnelling zijn gekomen is het gebruik van Microsoft Teams. Binnen onze afdeling waren we al een aantal jaar bezig met de introductie van dit product, maar

Daniël de Vette

de organisatie wilde er nog niet aan. Door dat we ineens thuis moesten werken hadden we wel iets nodig om digitaal mee te vergaderen. Daar zagen we mogelijkheden voor Teams. Het hele team is hard aan de slag gegaan om voor documentatie te zorgen en alles goed in te regelen. Daarna zijn we in batches live gegaan. Van tweehonderd man medio maart naar ruim vijftienduizend actieve gebruikers nu. 'De komende tijd zullen wij nog wel thuis blijven werken. Doordat de meeste NS'ers met de trein naar kantoor komen en er nu minder ruimte is in de treinen krijgen de betalende klanten uiteraard voorrang. Zodra we weer terug zijn op het kantoor verwacht ik ook dat Teams wel aan blijft staan. Er zijn nu zo veel Teams gemaakt dat we eigenlijk niet meer zonder kunnen.'

'Er zijn nu zo veel Teams gemaakt dat we eigenlijk niet meer zonder kunnen'

Meeste gemis: fietsen naar het kantoor.

Minste gemis: zoeken naar vergaderruimtes om een training te kunnen geven. 'In Teams is er altijd ruimte.'

ICT-tool: 'Hier preek ik misschien wel wat voor eigen parochie, maar Teams heeft erg geholpen met het thuiswerken. Het maakt het digitaal vergaderen een stuk makkelijker en werkt ook goed als samenwerkingsplatform.'

Monique van Leijen

> qualified patent information professional

> intellectual property (IP)-afdeling van Avantium, technologieontwikkelingsbedrijf en voorloper in de duurzame chemie

'Het thuiswerken gaat veel beter dan verwacht, zeker toen ik eenmaal mijn ritme had gevonden (al na een week!). Bij ons werd er nog niet veel thuisgewerkt; ik heb dit in elf jaar tijd alleen een keer gedaan na een knieoperatie en tijdens de Olympische Spelen. Maar ik hoor van verschillende kanten dat mensen het wel prettig vinden zo, veel minder reistijd voor sommigen bijvoorbeeld. Ik woon alleen, dus prijs mezelf gelukkig. Ik heb geen kinderen om les te geven, kan me voorstellen dat het dan best ingewikkeld kan worden. Het belangrijkste voor mij was een ritme hebben, eigenlijk zoals op kantoor. En zorgen dat ik genoeg buiten kwam. Ik moest wel wennen aan het zelf verzorgen van de koffie, thee en lunch. Dat kost tijd, ook wat de boodschappen en de afwas betreft.'

Intranet versneld gelanceerd

'Ik vind de online teamoverleggen en andere online meetings een heel positief punt. Onze IT was al goed op orde; ook al werkten we voorheen niet zo veel thuis, sommige collega's reizen veel, dus ging het werken via VPN altijd al goed. Wel is ons nieuwe intranet versneld gelanceerd, maar of dit al tot een nieuwe manier van werken leidt kan ik nog niet zeggen. Mensen lijken wel meer gefocust op de e-mail, en waar het soms lastig was om als IP-professional in de picture te blijven, heb ik nu het idee dat collega's eerder op een e-mail reageren en mij beter weten te vinden.'

'Ik verwacht wel dat we meer thuis gaan werken, bijvoorbeeld een of twee dagen per week. Al heb ik ook zin in een teammeeting met koffie in ons Atrium, die spoedig gaat plaatsvinden. Voor

het eerst weer even naar kantoor! Kan ik meteen iets printen. Alhoewel ik weinig behoefte heb gehad om thuis dingen uit te printen. Op het werk doe je dat toch meer omdat het makkelijk kan, maar het blijkt dus niet zo nodig.'

'Ik heb het idee dat collega's mij als IP-professional nu beter weten te vinden'

Meeste gemis: dik dertig minuten fietsen naar het werk, heen en terug, 'zeker met mooi weer'.

Minste gemis: 'Ons, zeker zomers, warme kantoor met een tekort aan frisse lucht.'

ICT-tool: Outlook, Skype, Loop-up.

Monique van Leijen

Astrid van Wesenbeeck

> projectmanager/open science officer (en yoga- en meditatiedocent)
> Koninklijke Bibliotheek (KB)

‘Thuiswerken is voor mij heel erg gemakkelijk en plezierig. Vanaf het moment dat ik bij de KB kwam werken in 2011 heb ik thuisgewerkt. Dagdelen en vaak een of twee hele dagen. Vooral in de wintermaanden was dat heel fijn. Ik kon bijvoorbeeld vroeg thuis beginnen en na de ochtendspits van Utrecht naar Den Haag reizen, zodat ik niet alleen een pluk daglicht ving, maar ook gegarandeerd een zitplaats zodat ik in de trein kon werken. Nu is het thuiswerken in de KB voor iedereen noodgedwongen. Ik voel dat ik enorm bof met mijn thuissituatie. Mijn vriend en ik hebben het goed samen en wonen sinds vorig jaar augustus buiten de stad in een natuurgebied.’

Anders in de winter

‘Omdat we nu thuis moeten werken is het anders. Mijn collega’s zitten ook thuis, waardoor het veel gemakkelijk is elkaar online te treffen. Het lijkt erop dat we minder en korter vergaderen en dat er meer tijd is om dingen uit te werken. Als ik nu een een-op-eengesprek heb waar ik geen aantekeningen bij hoef te maken, loop ik ook vaak een rondje door de velden achter ons huis. Gewoon met de telefoon, dat voelt al bijna ouderwets. Het

moeilijkst vind ik het lezen van ingewikkelde stukken vanaf mijn scherm. De oplossing is natuurlijk evident: een printer aanschaffen. Ik weet nog niet of ik dat wil omdat ik het wel goed vind dat ik minder print. Toch kan ik me ook voorstellen dat ik in de toekomst complexe documenten in de KB uitprint zodat ik ze thuis kan lezen.

‘Als ik nu een een-op-eengesprek heb loop ik vaak een rondje door de velden achter ons huis’

‘Ik merk zo onderhand ook dat ik echt een verlangen heb om met collega’s af te spreken. Dat hoeft niet in de KB, het kan ook op een centrale plek in het land zijn. Ik mis het samenzijn steeds meer. Ook verwacht ik dat de beleving van het vele thuiswerken anders zal zijn in de winter. Aan de stookkosten probeer ik nog niet te denken.’

Persoonlijke ontwikkeling

‘Omdat ik al veel thuiswerkte ben ik sinds 16 maart niet echt anders gaan werken. Wel ben ik vanaf die tijd mijn meditaties online gaan organiseren, en na een tijdje heb ik collega’s uit het OB-veld uitgenodigd om mee te doen. Dat gezamenlijk mediteren was eerder niet gelukt denk ik. Vooral op het gebied van persoonlijke ontwikkeling merk ik veel voordelen. Ik ben naast mijn werk in de KB geïnteresseerd in body-mindbenaderingen voor het dealen met depressie en trauma, en een congres waar ik in andere jaren nooit naartoe kon werd nu online gehouden voor een schappelijke prijs. Ook ga ik dit jaar weer eens naar LIBER, daar had ik voorgaande jaren te weinig tijd voor.’

Meeste gemis: het samenzijn met collega’s.

Minste gemis: het reizen met de trein. ‘Ik verlang naar een nieuwe vorm waarin het oude en het nieuwe samenkomen.’

Astrid van Wesenbeeck

Harry Vendel

> knowledge manager/taxonomist
> global ingenieurs- en bouwbedrijf Fluor

‘Het thuiswerken gaat wat mij betreft prima, al zijn er wel een aantal aandachtspunten, zoals de inrichting van een goede werkplek en kleine aanpassingen hier en daar aan de software en hardware. Mijn werkgever was in navolging van de klanten aanvankelijk sceptisch over thuiswerken. Fluor werkt projectmatig voor diverse klanten die graag zien dat de uren die ze betalen ook daadwerkelijk worden benut, wat op ons kantoor (waar ze vaak zelf ook aanwezig zijn) makkelijker zichtbaar is. Na enkele weken thuiswerken bleek al snel dat het zo ook best productief is en enkele klanten waren al vrij snel positief over onze flexibiliteit en continuïteit in deze tijden.’

Werken met eigen muziek

‘Ik werkte zelf al vaker een of meerdere dagen per week thuis. Dat werden er met de sluiting van ons kantoor noodgedwongen vijf. Voor huisgenoten is dat soms wennen, want je zit toch vaker in elkaars vaarwater. Ik heb wel een eigen werkplek voor meetings. Positief is het niet meer hoeven reizen – twee uur per “niet-thuiswerkdag”. Het werkt thuis ook comfortabeler met eigen muziek, en je hebt meer vrijheid in het verdelen van taken over de dag. Nadeel is dan weer wel dat het werk altijd lokt.

‘We zijn veel meer online gaan vergaderen, ook met de klant. Er is door de IT-afdeling veel moeite gedaan om het thuiswerken en vooral het online vergaderen voor iedereen te ondersteunen. De nadruk van het op kantoor moeten verschijnen vanuit het management of de klant lijkt te verzwakken, te versoepelen. Men ziet dat het thuiswerken in veel gevallen prima gaat, ook bij mensen die daar eerder nauwelijks oren naar hadden.’

‘Collega’s met moeilijk te negeren discussies kunnen best storend zijn. Thuis is de focus beter te handhaven’

Meeste gemis: de collega’s.

Minste gemis: de collega’s. ‘Het is prettig om sociaal en professioneel elkaar te kunnen ontmoeten, maar over de hele werkweek genomen kunnen collega’s met moeilijk te negeren discussies en vergaderingen ook best storend zijn. Thuis is de focus toch beter te handhaven.’

ICT-tool: Webex.

Koortsachtig publiceren

‘Het kan niet anders of er zit bij deze explosie van wetenschappelijke productiviteit nogal wat kaf tussen het koren’

Frank Huysmans

Bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

Te veel. Het zijn er te veel en er komen elke dag meer bij dan ze aankunnen. Medici en bestuurders staan machteloos. Aandacht schenken aan de een betekent dat ze tien andere aan hun lot moeten overlaten. Om de doodeenvoudige reden dat hun tijd en energie niet onuitputtelijk is.

Nee, ik heb het niet over de Covid-19-patiënten die zich aan de poort van het ziekenhuis meldden. Ik heb het over de artikelen die over hun ziekte worden gepubliceerd. Volgens *Web of Science* hebben van januari tot en met mei een kleine zeventuizend wetenschappelijke bijdragen het licht gezien. Google Scholar telt

ook preprints en congrespapers mee, evenals documenten van ministeries, RIVM en WHO, en zit al tegen de tienduizend aan. Voor wie dat nog niet genoeg is, is er *CORD-19* (Covid-19 Open Research Dataset) van Semantic Search. Daar zitten er dertigduizend in en nog eens ruim honderdduizend over virusuitbraken in eerdere jaren.

Ik probeer me voor te stellen hoe dat ging bij de medici die in maart en april een van dag tot dag groeiende stroom patiënten moesten behandelen. Na een veel te lange werkdag onder hoogspanning mag je eindelijk je beschermende pak uittrekken en douchen. Met zware oogleden naar huis rijden. Je hoofd op je partners schoot vlijen en de emotionele achtbaan van die dag bespreken. Vóór het in bed ploffen nog even de mail checken: vierentwintig verzoeken om het reviewen van bij tijdschriften ingediende papers. (Gisteren waren het er negentien.)

Het kan niet anders of er zit bij deze explosie van wetenschappelijke productiviteit nogal wat kaf tussen het koren. De druk om bevindingen snel te verspreiden

was enorm. Met de juiste protocollen konden wereldwijd duizenden levens worden gered. Andersom kon het natuurlijk ook gebeuren dat de vereiste zorgvuldigheid erbij inschoot, met mogelijk ernstige gevolgen.

De *New England Journal of Medicine* publiceerde op 30 januari een kort artikel over de eerste vier patiënten in Duitsland. Ze werkten bij een bedrijf bij München. Een van hen had anderhalve week eerder een zakenpartner uit Shanghai over de vloer gehad. De vrouw had tijdens het bezoek geen symptomen vertoond. Die openbaarden zich pas tijdens de terugvlucht, waarna ze in China positief testte.

Je kon een ander dus al besmetten voordat je zelf ziek werd, was de conclusie, met grote consequenties voor de beheersbaarheid. Dat vertelde dr. Fauci, de Van Dissel van Washington, verwijzend naar deze studie aan journalisten. Een paar dagen later werd duidelijk dat de vrouw uit Shanghai zichzelf met paracetamol op de been had gehouden. De onderzoekers waren afgegaan op de verklaringen van de vier Duitsers, omdat ze de Chinese dame niet konden bereiken. Niet zo vreemd: die hoestte thuis intussen de longen uit haar lijf. Het artikel heeft inmiddels 433 andere publicaties besmet. <

'Als filosoof moet je af en toe je handen vuil maken'

De coronacrisis laat ons grondig nadenken over de rol van technologie in de samenleving, zegt techniekfilosoof en professor aan de Universiteit Twente Peter-Paul Verbeek. IP sprak hem onder meer over de corona-apps, waar hij als ethisch expert bij betrokken is.

Foto: Olivier Mirdendorp

Een drukke tijd voor een filosoof?

'Zeker weten. Er gebeuren veel interessante dingen in mijn vakgebied de laatste tijd. Je krijgt plotseling een relevantie omdat er zo veel vragen rondom techniek en ethiek opduiken in de strijd tegen corona. Daar kon ik vanuit de techniekfilosofie gelukkig een bijdrage aan leveren.'

Wat vindt u als filosoof het meest interessante aspect van de crisis?

'Van de een op de andere dag moesten we veel grondiger gaan nadenken over de rol van technologie in onze maatschappij, en de ethiek die daarbij komt kijken. Hoe gebruik je wetenschappelijke kennis en inzichten om politieke beslissingen te nemen? Je moet opeens

snel nadenken over de gevolgen van alle besluiten. Over mogelijke financiële gevolgen voor bedrijven, eenzaamheid door quarantaines, et cetera. De ophef rondom de corona-apps is een goed voorbeeld van die discussie. Dat is interessant.'

Heeft de coronacrisis onze relatie met technologie veranderd?

'We hebben geleerd kritischer te kijken naar technologie, vooral haar invloed op onze samenleving. Aan de ene kant hopen we dat technologie ons uit de crisis kan helpen, aan de andere kant worden we ons ook bewust dat diezelfde technologieën impact hebben op de werking van de democratie, onze vrijheid en privacy. Voorheen waren dat

meer theoretische en abstracte vragen. Nu is dat heel concreet, het gaat ons opeens allemaal aan.'

Volgens u bevinden we ons in een vierde revolutie - na onder andere de industriële en digitale revolutie - waar kunstmatige intelligentie de gamechanger is. Heeft de crisis deze revolutie versneld?

'Ja, we zijn versneld in de digitale wereld gestapt. Opeens moest bijna al ons sociaal contact digitaal. En ging het onderwijs, dat al goed op weg was met digitalisering, volledig online. Dat zijn grote stappen die we zetten, in een proces dat al langer gaande is. Het is vervelend dat dit tijdens een pandemie gebeurt, maar de crisis laat ons wel

Vincent M.A. Janssen
Redacteur van IP en
freelance informatie-
professional

meer over de ethiek rondom die ontwikkelingen nadenken.’

U hielp het RIVM met die ethische vragen?

‘Ik heb meegewerkt aan de zogeheten appathon van de overheid, waar ideeën over corona-apps beproefd zijn. Ook zit ik in de taskforce gedragswetenschappen die het RIVM ondersteunt bij de ontwikkeling van zulke apps. Als filosoof moet je af en toe je handen vuil maken. Je moet jezelf niet buiten de praktijk plaatsen en roepen wat wel en niet kan. Daarom denk ik mee bij de ontwikkeling van dit soort applicaties. Zo kunnen we op een verantwoorde manier omgaan met technologie.’

De corona-apps ontvingen veel negatieve reacties van de bevolking. Verbaasd?

‘Nee, maar ik vind het jammer dat het beeld heerst dat er te weinig ethisch besef was bij de opdrachtgevers en ontwerpers van die apps. Het waren niet alleen de boze Twitteraars die ethische vragen stelden. Ik zat middenin het proces, als lid van het panel dat de apps beproefde. Daar viel het me op dat de discussie juist heel vaak over ethiek ging en ethische richtlijnen al bij de ontwerpen ingebouwd zaten.’

Wat heeft u geleerd van die negatieve respons?

‘Mij is vooral duidelijk geworden dat je niet alleen moet zoeken naar goede ethische vragen tijdens het ontwerpen van een overheidsapp, je moet ook in een vroeg stadium nadenken over hoe je die gaat inbedden in de maatschappij. En hoe het onze vrije democratie aantast. Moet je straks met de app in je hand laten zien of je wel of niet besmet bent? Dat soort verwachtingen hebben mensen al snel. Het wordt nu vaak geframed als een digitaal vaccin of een vorm van surveillance. Je kunt het ook anders zien; als een middel om solidariteit te steunen. Een app die ervoor zorgt dat mensen hun verantwoordelijkheid nemen en samenwerken om de gevolgen van de crisis te beperken. Dat frame past beter bij onze intelligente lockdown.’

Wat is uw verwachting van de app?

‘Er wordt nog steeds aan gewerkt, maar met minder overspannen verwachtingen dan in het begin van de crisis. Ik denk dat bijvoorbeeld het contactonderzoek bij de GGD goed kan worden ondersteund met een applicatie. Zo zou je – bij ziekte – je gezondheidsgegevens kunnen doorgeven aan deskundigen om advies te krijgen. De vraag is of we dit soort verantwoorde apps kunnen ontwikkelen. Gelukkig hebben we nu meer rust om daarover na te denken. Je wilt niet dat we in de paniek van een pandemie hele fundamentele dingen, zoals mensenrechten of privacy, gaan opgeven.’

Heeft de overheid te veel vertrouwen in de wetenschap tijdens deze crisis?

‘Nee. Ik vind dat het RIVM knap werk heeft verricht en iedereen goed informeerde. Ik ben meer bezorgd door het optreden van Ab Osterhaus (viroloog) in de media en de bijval die hij kreeg. Hij is een kundige wetenschapper, maar het liet mij zien dat je beperkt beleid krijgt als je alleen kijkt naar wetenschappelijke kennis. Dan is het beleid enkel gericht op overleven, zonder dat het rekening houdt met andere factoren. Bijvoorbeeld het leed als iemand alleen in het ziekenhuis sterft, omdat hij geen bezoek mag krijgen. Als je alleen naar virologen luistert loop je het gevaar dat je enkel denkt aan virusbestrijding, terwijl er meer zorgen in de samenleving spelen.’

Tevreden met de intelligentie van de lockdown?

‘Het RIVM heeft zorgvuldig het kabinet geadviseerd. De politiek leunde veel op deze adviezen, maar heeft toch ook eigen keuzes gemaakt. Neem Frankrijk. Daar sloten ze iedereen op, dat was het effectiefst volgens de wetenschappers. Maar het staat ook op gespannen voet met allerlei democratische waarden. In Nederland is dit niet het geval geweest. Hier waren we ons meer bewust van die delicate balans tussen onze waarden en wetenschappelijke kennis. Daar ben ik trots op. Deze pandemie is vreselijk, maar het kan

‘Er wordt nog steeds aan de app gewerkt, maar met minder overspannen verwachtingen dan in het begin van de crisis’

‘Laten we ethische vragen, zoals die rondom de corona-app, niet alleen voorleggen aan ethici maar ook aan burgers’

erger. Daar hebben we nu een goede generale repetitie voor gehad.’

Weerstand tegen nieuwe technologieën zien we niet alleen bij de corona-apps, maar ook bij bijvoorbeeld 5G. Verzet tegen de vierde revolutie?

‘Ik zie dit vooral als een teken dat te veel mensen zich machteloos voelen ten opzichte van de technologische ontwikkelingen. Veel zorgen zijn onnodig, maar ze laten wel zien dat mensen zich onvoldoende serieus genomen voelen in hun zorgen. Dat is een probleem voor de politiek, want het raakt de werking van de democratie. Als antwoord op die machteloosheid moeten we goed luisteren naar ieders zorgen en die adresseren.’

Hoe?

‘Je moet met die bezorgde mensen in gesprek gaan en alle argumenten op een rijtje zetten. Zo ontmasker je samenzweringstheorieën in alle openheid. Ik hecht veel waarde aan *citizen ethics*. Laten we ethische vragen, zoals die rondom de corona-app, niet alleen voorleggen aan ethici maar ook aan burgers. Ik zou graag een burgerpanel willen zien dat je naast de analyse van ethische experts legt. Dat neemt veel zorgen weg. En je kunt die zorgen meenemen in de doorontwikkeling van bijvoorbeeld een app. Dat is spannend, maar noodzakelijk. De ethiek is nog te veel een bastion waarin experts met een pijp en een baard Kant zitten te lezen.’

Leren we iets van de crisis? Of gaan we terug naar het oude?

‘Het duurt nog lang voordat de maatregelen helemaal worden opgeheven, maar we gaan niet terug naar het oude. We zullen continu op de rem moeten trappen en de tijd nemen om na te denken wat we waardevol vinden als samenleving en wat we kunnen missen. In het begin van de crisis dachten we dat we alles wel digitaal kunnen doen. Daar komen we nu ook steeds meer van terug, zoals bij het onderhouden van je sociale relaties. Je moet ook eens je vrienden kunnen zien bijvoorbeeld. We gaan nu op zoek naar een nieuwe balans.’ <

Informatie- vaardigheid in hoger onderwijs gekaderd

Een framework voor informatievaardigheid kan een handig hulpmiddel zijn. Bijvoorbeeld om je cursusaanbod te checken. Of om informatievaardigheid te toetsen. Maar welk kader kies je voor jouw onderwijsinstelling? Een overzicht van bestaande frames en toepassingen.

Anneke Dirkx
Hoofd Publieksdiensten
bij Universitaire
Bibliotheken Leiden

Wat is informatievaardigheid? En wat voor onderwijs verzorg je als je informatievaardigheid doceert? Kun je dat eigenlijk wel doceren? Is het bibliografische instructie, een rondleiding door de bibliotheek? Gaat het over datamanagement, plagiaat? Is het bewustwording, hoort het eigenlijk wel bij de taken van de bibliotheek?

Al dit soort vragen kan je beantwoorden als je ergens op kunt terugvallen:

een document dat het complexe concept samenhangend beschrijft en inkadert. Een kader dus, in het Engels een *framework*. Een kader kan helpen om met collega's en docenten te overleggen, om na te gaan of je alle aspecten van informatievaardigheid behandelt en er wellicht nog witte vlekken zijn in je cursusaanbod en om je koers uit te zetten. Het maakt het ook mogelijk om informatievaardigheid te toetsen. Het is dus vooral een handig hulpmiddel, geen doel op zich.

Vrijwel alle bibliotheken in het hoger onderwijs, nationaal en internationaal, hanteren een *framework*, kader, *standards* of normen. Maar welk

'Het was Paul G. Zurkowski die in 1974 het begrip informatievaardigheid introduceerde'

framework moet je kiezen nu het in Nederland meest gebruikte kader, de *Association of College and Research Libraries (ACRL) Standards for information literacy* niet meer wordt ondersteund?

Een korte geschiedenis

Het was Paul G. Zurkowski die in 1974 het begrip informatievaardigheid introduceerde. Zijn definitie richtte zich vooral op het leren gebruiken van bibliografische instrumenten en primaire bronnen om informatieproblemen in werksituaties op te lossen. Met de komst van internet en digitale instrumenten om literatuuronderzoek te doen werd informatievaardigheid urgenter. In de Verenigde Staten ontwikkelden Michael Eisenberg en Robert Berkowitz een model, de *Big6*, dat zes fases beschrijft in het informatieproces. Dit model wordt tot op heden nog door een aantal onderwijsbibliotheken gebruikt.

In 1994 vertaalde Albert Boekhorst *information literacy* in 'informatievaardigheden', een begrip dat we nog steeds hanteren. In 1999 publiceerde hij samen met Inge Kwast en Diane Wevers het boek *Informatievaardigheden*, met daarin het bekende plaatje van zijn model (zie pagina 20). Het werd in Nederland omarmd; veel onderwijsbibliotheken gingen ermee aan de slag. In dit artikel gebruik ik liever 'informatievaardigheid', enkelvoud, vergelijkbaar met rijvaardigheid. Het betreft een aantal verschillende, geïntegreerde vaardigheden die samen één vaardigheid vormen.

Normen voor informatievaardigheid

In 2000 introduceerde de ACRL in de Verenigde Staten de *Standards for information literacy*. Deze *standards* bevatten niet alleen vijf normen op hoofdlijnen (zie kader links), maar beschrijven per norm ook gedetailleerd de bijbehorende competenties en het gewenste resulterend gedrag. In het kader van het project Virtueel Discursief Kennisnetwerk van de Digitale Universiteit zijn in 2004 de *ACRL Standards* in het Nederlands vertaald onder eindredactie van Albert Boekhorst. In de derde druk van zijn boek werd de ver-

ACRL-normen voor informatievaardigheid

De informatievaardige student:

- > kan de aard en omvang bepalen van de informatie die nodig is
- > kan die informatie opsporen
- > kan die informatie evalueren en verwerken
- > kan die informatie in een product verwerken
- > gebruikt de informatie op een integere manier

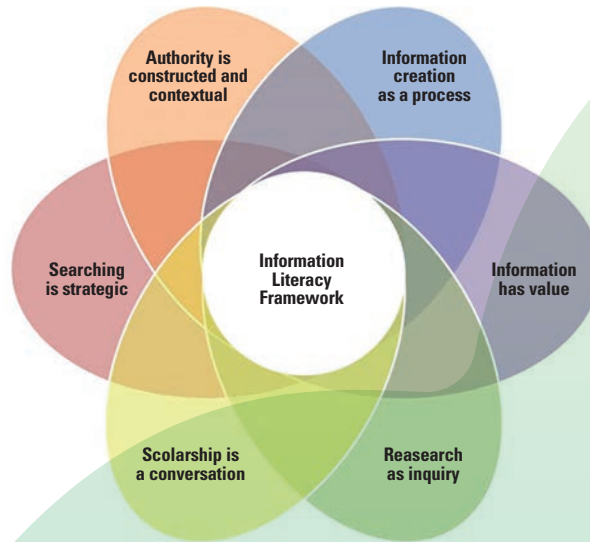
'In 1994 vertaalde Albert Boekhorst *information literacy* in "informatievaardigheden"'

taling gepubliceerd. Het LOOWI, een landelijk netwerk waarin universiteits- en hogeschoolbibliotheken samenwerken rond informatievaardigheden, bewerkte de vertaling in 2007 en gaf haar in een brochure uit.

In 2009 introduceerde Jos van Helvoort een op de normen gebaseerde scoringsrubriek voor informatievaardigheid. Hiermee kunnen docenten werkstukken en papers van studenten beoordelen op de wijze waarop ze met informatie zijn omgegaan. Hij onderscheidt daarbij een ontwikkeling van inadequaat naar professioneel gedrag. In 2016 promoveerde Van Helvoort op een onderzoek naar de betrouwbaarheid en geldigheid van deze scoringsrubriek.

Nieuw ACRL Framework

In 2011 richtte de ACRL een taskforce op om een herziening van de *standards* te ontwikkelen. In 2015 werd het defi-

De zes frames van het ACRL Framework.

Het informatievaardighedenmodel van Albert Boekhorst.

nitiële nieuwe product gepresenteerd: het *Framework for Information Literacy for Higher Education* en begin 2016 (zie de figuur boven) besloot de ACRL de oude *standards* definitief af te schaffen. Waarom? Het concept van informatie waarop de *standards* zijn

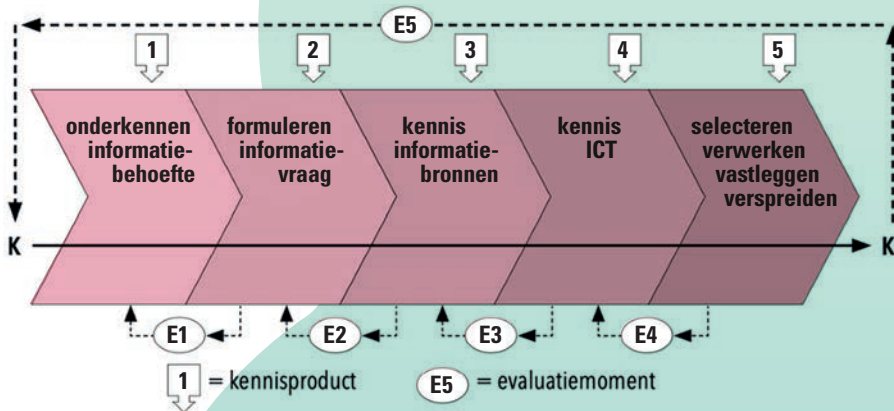
gebaseerd is in de loop der jaren verouderd. Informatie wordt in de *standards* gezien als statisch, objectief en iets wat buiten jezelf staat, een externe entiteit. Door de invloed van internet en social media is het concept van informatie veranderd.

Informatie wordt nu gezien als het resultaat van interactie en dialoog, als een sociaal construct binnen een gemeenschap. Dit heeft ook invloed op de inhoud van informatievaardigheids- onderwijs. De *standards* zien informatievaardigheid als een checklist, een afvinklijst, en als je alle vinkjes hebt ben je informatievaardig. In werkelijkheid ontwikkel je jezelf echter steeds verder, levenslang, van beginner naar expert. Het nieuwe *framework* doet recht aan al deze aspecten.

Tegelijk met het nieuwe *framework* is een nieuwe definitie van informatievaardigheid ontwikkeld: *‘Information literacy is the set of integrated abilities encompassing the reflective discovery of information, the understanding of how information is produced and valued, and the use of information in creating new knowledge and participating ethically in communities of learning.’*

Zes frames

De theoretische onderbouwing van het *framework* is geworteld in een didactisch concept van *thresholds*, letterlijk te vertalen als ‘drempels’. Een *threshold* is een drempel die je over gaat

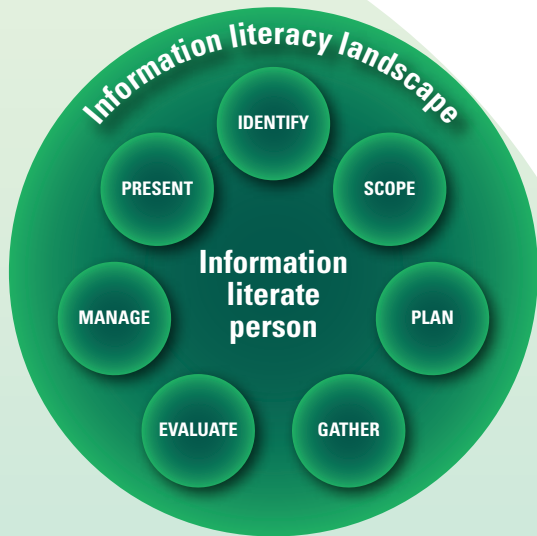
► **‘Het ACLR Framework kijkt verder dan alleen zoeken, vinden en beoordelen van informatie’**

Rogier van de Blaak, specialist Education Support bij de VU:

‘Net als andere instellingen gebruikte de UB van de Vrije Universiteit (VU) de ACRL Standards als kader voor informatievaardigheidsonderwijs. Op hetzelfde moment dat ACRL de *standards* introk, constateerden wij dat ons informatievaardigheidsonderwijs verouderd was. Zowel het RDF als het ACLR Framework zijn overwogen, maar uiteindelijk is voor het laatste gekozen. Hierin zagen we de beste kans om een samenhangend, ambitieus curriculum op te stellen dat aansluit bij het veranderend informatie-ecosysteem. Het *framework* kijkt verder dan alleen zoeken, vinden en

beoordelen van informatie. Studenten consumeren immers niet alleen informatie; ze redigeren, delen, produceren die ook zelf. Daarnaast hecht de VU veel waarde aan brede toepassing van kennis voor de maatschappij. Niet alle studenten worden immers wetenschappers. Het ACRL Framework sluit hier goed op aan. ‘We zijn begonnen met introductiewerkshops over het ACRL Framework voor de medewerkers van de UB. Met enkele geïnteresseerde vakspecialisten zijn toen pilots gestart om in teamverband hun onderwijs aan te passen. Het heeft tot nieuw onder-

wijs geleid. Zo wordt studenten gevraagd online informatie over een medestudent op te zoeken. Daarna moeten ze aan die student vertellen wie ze denken dat ze zijn, aan de hand van de informatie die online beschikbaar is. Naast dat dit de nodige discussie losmaakt bij studenten leert het ze ook de waarde van hun eigen informatie en zet het ze aan het denken over hoe informatie tot stand komt. Wat je online over iemand kan vinden is maar een fractie van wie die persoon is. Net als dat informatie die je in een artikel of database vindt maar een fractie van het geheel is.’

en daarna nooit meer vergeet. Om erachter te komen welke *thresholds* belangrijk zijn vroeg de taskforce aan bibliothecarissen wat de belangrijkste onderwerpen zijn waarmee studenten worstelen, waar ze kennelijk de drempel niet zomaar over gaan. Deze inventarisatie leidde tot zes *frames* die de basis vormen van het *framework*.

Ieder *frame* is uitgebreid beschreven, compleet met praktijkvoorbeelden en de gewenste gedragsverandering. Het zijn abstracte begrippen, heel conceptueel. De vertaling naar de praktijk in het onderwijs is daardoor soms lastig. Het geheel gaat veel meer over bewustwording dan over het aanleren van vaardigheden. De zes *frames* hangen integraal met elkaar samen, ze zijn niet bedoeld om *frame* voor *frame* te doceren en ‘af te vinken’. Het is daarom ook niet mogelijk om informatievaardigheidsonderwijs te verzorgen in zogenaamde *one-shot-sessions*.

Lastige overgang

De overgang van *standards* naar het *framework* is voor veel Amerikaanse bibliotheken lastig gebleken. Door de radicaal andere benadering van informatievaardigheid moet veel cursusmateriaal worden aangepast en is er veel overleg nodig met het onderwijs. Om dat proces te ondersteunen heeft ACRL een *sandbox* met lesvoorbeelden opgezet. Ook waren er gedurende de eerste jaren consultants vanuit de ACRL actief om individuele onderwijsinstellingen te ondersteunen.

Het model van SCONUL met de Seven Pillars.

Het *framework* gaat ervan uit dat de context van informatie en de discipline invloed hebben op specifieke onderdelen van informatievaardigheid. Om die reden zijn er geen leerdoelen geformuleerd; het onderwijs moet dat zelf doen. Er is inmiddels veel wetenschappelijke literatuur te vinden over het werken met het *framework* en er is nog steeds een discussielijst over dit onderwerp actief.

Britse standaard

Bijna gelijktijdig met de ACRL Standards, rond 2000, ontwikkelde de Society of College, National and University Libraries (SCONUL) in het Verenigd Koninkrijk ook een model voor informatievaardigheid. Dit zag het licht onder de titel *Information Skills in Higher Education: a SCONUL position paper*, waarin de beroemde *Seven Pillars* werden geïntroduceerd. Dit model werd overal in Groot-Brittannië omarmd. Maar ook hier zag men in dat het met het veranderen van de informatiewereld verouderd raakte. De kritiek richtte zich op de grote nadruk op vaardigheden, het lineaire karakter van het model, de focus op print en het feit dat het door bibliothecarissen voor bibliothecarissen was geschreven.

Nicole Will, head of Education Support bij TU Delft:

‘Omdat het informatielandschap blijft veranderen en veel nieuwe ontwikkelingen kent heeft de TU Delft Library in 2015 besloten de bestaande informatievaardigheidstraining voor promovendi te herzien. Als uitgangspunt is gekozen om de nieuwe training op de onderzoekspraktijk te laten aansluiten. Het RDF, met het ontwikkelingsmodel van vaardigheden, biedt hiervoor het gewenste kader en vertrekpunt.

‘Hiermee heeft de TU Delft Library haar eigen lens op het RDF ontwikkeld en de relevantie van informatievaardigheden tijdens de hele onderzoekscyclus toegepast. Dit is een essentiële stap in de vertaling van een soms algemeen of abstract *framework* naar een concrete invulling voor een training. De TU Delft Library heeft de doelgroep nauw

betrokken bij verschillende fasen van de ontwikkeling van de training. Bijvoorbeeld middels het gebruik van *empathy maps* voor de wensen- en behoefte-inventarisatie. Verder werd het leertraject in een zogeheten *learning journey* vastgesteld en tijdens een pilot samen afgestemd. De ambitie van vraaggestuurd onderwijs was zo gevalideerd.

‘Deze training, genaamd *The Informed Researcher*, wordt steeds aangepast aan de behoefte van de deelnemers en het TU Delft-beleid. De integratie van open science-principes en het effect ervan op onderzoeksvaardigheden zal op een soortgelijke manier worden getoetst door het maken van een RDF open science TU Delft Library toegepaste lens.’

▲
‘We hebben een eigen lens op het RDF ontwikkeld’

In 2011 kwam de grondig herziene versie van de *Seven Pillars* uit onder de titel: *The SCONUL Seven Pillars of Information Literacy: Core Model for Higher Education*. In dit document hanteert SCONUL de volgende definitie van informatievaardigheid: ‘*Information literate people will demonstrate an awareness of how they gather, use, manage, synthesis and create information and data in an ethical manner and will have the information skills to do so effectively.*’

In dit model zijn de zeven pijlers grafisch als kolommen in een cirkel geplaatst, waarmee het de nadruk legt op het cyclische karakter van de ontwikkeling van informatievaardigheid (zie de figuur linksboven). De pijlers hangen met elkaar samen, vormen een holistisch geheel. Een individu kan in de ene pijler expert zijn en in de andere beginner. Per pijler worden competenties en gedragsindicatoren beschreven. Dit wordt puntsgewijs weergegeven waardoor het document overzichtelijk is. Het is in dit opzicht minder abstract en conceptueel dan het ACRL Framework. Het oorspronkelijke (Core) model is onder andere aangepast voor de doelgroep onderzoek: de *researcher lens*.

▲
‘Bij de nieuwe Seven Pillars ligt de nadruk op het cyclische karakter’

Framework voor onderzoekers

In 2010 werd in Groot-Brittannië een *framework* opgeleverd waarmee de professionele ontwikkeling van onderzoekers in kaart kan worden gebracht. Dit Researcher Development Framework (RDF) is samengesteld op basis van interviews met meer dan honderd onderzoekers. Zij hebben bepaald welke competenties onderzoekers moeten ontwikkelen om een excellente onderzoeker te worden. Het RDF is gepubliceerd door Vitae, een non-profitorganisatie die zich richt op ondersteuning van beginnende onderzoekers. Op hun website is niet alleen het document te vinden, maar staan ook allerhande tools waarmee onderzoekers hun eigen ontwikkeling in kaart kunnen brengen en kunnen monitoren. Het model bestaat uit een cirkel met vier kwadranten: *domein A* kennis en intelligentie, *domein B* persoonlijke effectiviteit, *domein C* management en organisatie van onderzoek, en *domein D* verbinding, invloed en impact. Per kwadrant worden subdomeinen en gedragsdescriptoren beschreven. De teksten zijn concreet en praktisch.

Am I famous yet?

In 2012 werd de *researcher lens* van SCONUL op dit model gelegd. Per subdomein werden descriptoren aangemerkt die te maken hebben met informatievaardigheid en werden op ba-

‘Onderdeel van het RDF zijn ook het wetenschappelijk publicatieproces en data-management’

sis van het SCONUL-model gedragsindicatoren toegevoegd. Dit was een behoorlijk theoretische exercitie, maar gelukkig kwam er ook een praktische brochure: *The Informed Researcher*. Dit boekje is helemaal gericht op onderzoekers en daagt hen uit met vragen als ‘*Am I famous yet?*’, een paragraaf die gaat over het vergroten van impact van onderzoek door onder andere social media.

Omdat het model door en voor onderzoekers is ontwikkeld ontbreekt bibliotheekjargon. Het RDF verbreedt het domein van informatievaardigheid: ook het wetenschappelijk publicatieproces en datamanagement zijn

er onderdeel van. Dat maakt het goed bruikbaar voor onderwijsinstellingen die leren onderzoeken centraal in hun doelstellingen hebben geplaatst.

Er valt wat te kiezen

Alhoewel veel Nederlandse onderwijsinstellingen inmiddels een keuze voor een nieuw kader hebben gemaakt, zijn er ook nog die twifelen. Wat in elk geval vaststaat is dat de *standards* voor informatievaardigheid echt verouderd zijn. Om een beredeneerde keuze voor de modellen te maken is het goed om na te gaan welke focus in het onderwijs de nadruk moet krijgen. Het ACRL Framework en de SCONUL Seven Pillars zijn ontwikkeld vanuit de bibliotheek. Het RDF is ontwikkeld door onderzoekers.

Wil je dicht bij de normen blijven, dan is SCONUL Seven Pillars een goede keuze. Het hbo zal hier zeker mee uit de voeten kunnen, waarbij een Nederlandse vertaling de implementatie van dit model zou kunnen vereenvoudigen. Universiteiten kunnen kiezen uit het meer conceptuele ACRL Framework of het op onderzoek gerichte RDF. Het ligt vooral aan de aard van de universiteit welk model daar het beste bij past. <

De literatuurlijst vind je bij de digitale versie van dit artikel in het archief van IP op www.informatieprofessional.nl.

Annelies Kuijten en Mariëtte Vissers, team Kennismanagement bij Avans Hogeschool:

► ‘De docent wordt meer coach en moet ook zelf informatiegeletterd zijn; de Seven Pillars sluiten hierbij aan’

‘Binnen Avans Hogeschool adviseert team Kennismanagement (KM) opleidingen over informatiegeletterdheid. Deze advisering heeft als basis de SCONUL Seven Pillars en als belangrijkste instrument binnen de advisering de Toolbox Onderzoek in Onderwijs (<https://bit.ly/2UyFzYP>). In de Avans Onderwijsvisie (2015-2020) wordt de student gestimuleerd om een onderzoekende houding te ontwikkelen, waarbij de docent faciliteert, coacht. In de nieuwe Avans-visie (Ambitie 2025) zijn deze uitgangspunten nog explicieter beschreven, waarbij het (flexibele) leerproces van de student zo optimaal mo-

gelijk wordt ondersteund vanuit een (digitale) onderwijsleeromgeving.

‘Beide Avans-visies vragen om een ander uitgangspunt, een ander aanbod van team KM. Waarbij voorheen de student onze doelgroep was, leggen we de focus nu op de docenten. De docent verandert van rol, wordt meer coach en moet ook zelf informatiegeletterd zijn om de student hierin goed te kunnen begeleiden. De onderwijsleeromgeving vraagt om gevarieerde inzet van leermaterialen, ondersteunend aan die coachende rol van docenten en flexibilisering van het onderwijs. De SCONUL Seven Pillars sluiten hier goed

bij aan. Het is bovendien een “eenvoudig” model, en met een eenvoudig model kun je nu eenmaal makkelijker docenten/curriculumcommissies adviseren en ondersteunen. ‘Maar met een model alleen kom je er niet. De volgende stappen zijn al gezet. Zo is het model vertaald – wat nog wel voor verbetering vatbaar is. Daarnaast is de Toolbox Onderzoek in Onderwijs ontwikkeld met materialen die docenten bij hun lessen kunnen inzetten. In ontwikkeling zijn elearningmodules voor eerstejaars studenten en een training informatiegeletterdheid voor eerstejaars docenten, met het *framework* als basis.’

Serious gaming: met de app door de bieb

Informatie presenteren en ontwikkeling en educatie bieden op een andere manier, modern en inspirerend. Hiertoe ontwikkelde NBD Biblion het Serious Gaming Platform, samen met partners binnen en buiten de bibliotheekbranche. Nina Nannini en Olga van Reede lichten het toe.

Vorig jaar ontving Stichting NBD Biblion een subsidie van Stichting Pica voor het ontwikkelen van een platform waarmee bibliotheken eenvoudig en laagdrempelig *serious games* kunnen maken: voor elke doelgroep en rond elk gewenst thema. Bijvoorbeeld een speurtocht op een erfgoedlocatie. Of een leerpad om kinderen te leren werken met 3D-printers, lasersnijders en andere technologie die beschikbaar is in een Fablab of Maakplaats. In verschillende spelstructuren wordt de digitale omgeving verbonden met de fysieke omgeving, en daarbij kunnen beide omgevingen elkaar versterken. Doordat het mogelijk is de games te delen bouwen bibliotheken aan een breed inzetbaar platform waarop de spellen kunnen bijdragen aan sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Dankzij de subsidie kon het platform sneller worden doorontwikkeld op basis van wensen van de bibliotheken. Vorig jaar werd tijdens Het Nationale Bibliotheekcongres een eerste spel gepresenteerd: de Van Nelle Game, een virtuele tour door de Van Nelle Fabriek, waarbij de bezoeker informatie krijgt over (de historie van) het pand en het gebruik ervan.

Lokale partners

NBD Biblion werkt in het project samen met zogenoemde 'Vrienden van het Serious Gaming Platform': OBA, de nieuwe bibliotheek, de Bibliotheek AanZet, de Bibliotheek Lek & IJssel, de Bibliotheek Gouda en Boekenberg Spijkenisse. Dat zijn niet de enige partners, zegt Nina Nannini, directeur van NBD Biblion. 'We werken ook samen met het Maasstadziekenhuis in Rotterdam, musea, gemeenten en lokale partners, wat de games juist krachtiger maakt. Zo wordt de game in Groningen ontwikkeld met lokale ondernemers.' Inmiddels is voor de Boekenberg in

'De mogelijkheden van het platform zijn groot, denk aan speurtochten, geschiedenis, inburgeren, gezondheidsvaardigheden'

Spijkenisse een app ontwikkeld waarmee je een audiovisuele tour door het pand kunt doen en waarmee ook de Mediaquest kan worden gespeeld. Door middel van de Mediaquest-tablet, bedoeld voor groep 7, 8 en de brugklas, worden kinderen bewust gemaakt van de invloed die media op hun leven hebben.

'Er zijn inmiddels elf games in ontwikkeling', vertelt Nannini. 'Onder andere een over 75 jaar vrijheid, een *escaperoom*-achtige game voor groep 7, 8 en de brugklas in het voortgezet onderwijs. Een andere game gaat over Beleven & Vinden, oftewel: hoe vind je het beste boek of verhaal dat bij je past. Deze is ontwikkeld voor kinde-

ren uit groep 5-6. De mogelijkheden van het platform zijn groot, het is in te zetten voor speurtochten, projecten, architectuurtours, geschiedenis, inburgeren, gezondheidsvaardigheden – en dan zijn we nog maar net begonnen.'

Wat zijn je verwachtingen van het platform?

'Het is een mooi platform met veel interactieve mogelijkheden. Het is vrij makkelijk om zelf een game te ontwikkelen en deze te delen met andere bibliotheken. We verwachten dat de vriendengroep

Nina Nannini

Foto: Jasper Hof

steeds groter wordt en dat er over een jaar een heel mooie reeks games is ontwikkeld, maar, nog belangrijker: dat deze bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling en verbetering van de maatschappelijke kansen van de bibliotheekbezoeker.'

Je had op 9 april in de Boekenberg bij de presentatie zullen spreken. Wat had je daar over de app willen zeggen?

'Het mooie van de Boekenberg is dat deze bibliotheek als eerste vriend aan boord kwam en direct al een andere invulling aan het platform gaf dan we zelf hadden kunnen bedenken. Het blijkt dat de Boekenberg-app veel breder kan worden ingezet en dus op veel meer vlakken toepasbaar is. De cocreatie van deze game heeft ons weer verder gebracht in de doorontwikkeling van het platform.'

Tweehonderdduizend bezoekers

De officiële lancering van het Serious Gaming Platform, op 9 april in de Boekenberg in Spijkenisse, en van de app ging vanwege het coronavirus niet door. Twee maanden voordien was er in de bibliotheek nog volop bedrijvigheid, zodat er een stille plek moest worden gezocht voor een gesprek met Boekenbergs teamleider marketing, communicatie en programmering Olga van Reede. 'Bij Het Nationale Bibliotheekcongres deden we mee aan de tour door de Van Nelle Fabriek', begint ze. 'Het project had mijn interesse omdat we al een paar jaar bezig zijn om zelf een audiovisuele tour te realiseren. Al

'Nederland telt een aantal bibliotheken in bijzondere panden. We hopen dat deze tour hen inspireert'

vanaf de opening in 2012 ontvangen wij veel gasten die interesse hebben in het pand. Meer dan tweehonderdduizend bezoekers per jaar en maandelijks krijgen we meerdere verzoeken voor rondleidingen. Bijvoorbeeld van architecten, maar ook van medewerkers van bibliotheken wereldwijd en mensen die zich individueel voor een rondleiding inschrijven. Wij doen dit graag, maar op onaangekondigde bezoekers kunnen we helaas niet altijd inspelen.' Er is een Engelse expositie over het pand en een internationale brochure om uit te delen. Maar dat is toch anders dan een fysieke rondleiding verzorgen, weet Van Reede. 'Dan geef je nogal specifieke informatie en de mensen die dat doen moeten daarvoor getraind zijn. We dachten: kunnen we iets ontwikkelen waardoor iedereen op ieder ogenblik van de dag kan worden rondgeleid. Dat werd de app.'

Duurzaamheid

De Boekenberg kreeg medewerking van Winy Maas, de architect. Hij vertelt in de tour over het concept en zijn basisideeën voor het pand. 'Daarnaast is er het aspect duurzaamheid van het pand', zegt Van Reede. 'Heel actueel en een belangrijk onderdeel. Maar uiteraard willen we ook laten weten welke rol wij vervullen als bewoner, en vertellen over onze dienstverlening en maatschappelijke rol. We hebben verder een aantal elementen toegevoegd die je als reguliere bezoeker niet te zien krijgt. We kijken bijvoorbeeld in de technische kamer, onder de parkeergarage. Dat is een mooi verhaal om te ver-

tellen, het gaat over ons automatische luchtcirculatiesysteem. 'Ook hebben we contact gezocht met het streekarchief voor beeldmateriaal van hoe Spijkenisse er vroeger uitzag. Dat komt mooi samen met het verhaal van Winy Maas over hoe het in Spijkenisse vroeger was: de mensen leidden er een boerenbestaan. Het agrarische verleden is terug te zien in het ontwerp van de Boekenberg, want het gebouw symboliseert een boerenschuur. De wijk naast de Boekenberg is gelijktijdig gebouwd en onderdeel van het concept. Het is natuurlijk heel leuk als je daarin staat, wordt uitgenodigd om naar buiten te kijken en ondertussen de inspiratiebron op je beeldscherm ziet.'

Hoe werkt de tour?

'Het gaat via je telefoon: je kunt een programmaatje downloaden of de QR-code gebruiken. Wat wij belangrijk vinden is dat het spel via de smartphone gespeeld wordt, in dit specifieke geval gebeurt het om je heen en is het pand het verhaal. De gebruiker kan dus eigenhandig de tour volgen zonder hulp van buitenaf. In die zin is het wel een innovatief aspect van je dienstverlening. Aan de hand van je eigen scherm kun je de route lopen en je krijgt dan steeds vervolgstappen. We stellen ook vragen die bezoekers kunnen beantwoorden. Hoeveel ramen denk je dat dit pand heeft? Gewoon van die *fun facts*. Of: welke functie hebben de bovenste boeken in de Boekenberg? Dat is een vraag die structureel bij iedere rondleiding wordt gesteld – hoe kom ik bij die bovenste boeken? Het is een onderdeel van het concept van de architect: letterlijk een berg van boeken creëren. 'Daarnaast word je tijdens de tour geïnformeerd over de dienstverlening. Zo vertellen we op de jeugdafdeling over onze spreekuren en dan zeggen we ook: wilt u meer weten over opvoedingskwesties, dan moet u hier zijn voor boeken over dit onderwerp.'

Bestaat de tour uit meerdere onderdelen?

'Het is één tour, waar al die verschillende elementen in terugkomen. Maar ik kan me voorstellen dat je, als je spe-

Olga van Reede

Foto: Martin de Jong

Voor de Boekenberg in Spijkenisse is een app ontwikkeld waarmee je een audiovisuele tour door het pand kunt doen.

cifiek voor de architectuur bent gekomen, stappen overslaat. Die keuze heb je. Of je kunt er nog een keer naar luisteren want het verhaal van Winy Maas is best lang. We zeggen ook tegen de bezoeker: ga er even voor zitten. Kom je voor een bibliotheek in Scandinavië speciaal voor onze dienstverlening en ben je wellicht niet zo geïnteresseerd in architectuur, dan kun je door.'

Je doet de tour individueel, hoeveel mensen kunnen hem tegelijkertijd doen?

'Honderd man. Je hebt niet meer, zoals bij een groeps rondleiding, te maken met: er is nu een groepje onderweg, over een kwartier start er weer een. Je komt binnen, je downloadt de app en dan kun je je eigen route volgen.'

Is jullie tour overdraagbaar?

'Onze tour kan niet door een andere bibliotheek worden geïmplementeerd omdat het specifiek om dit gebouw gaat. Daarin hebben wij een net iets andere rol dan de andere partijen die wel dergelijke games hebben ontwikkeld, zoals Mediaquest. Maar Neder-

land telt een aantal bibliotheken in bijzondere panden. We hopen dat deze tour hen inspireert.'

Hoe verloopt de samenwerking met NBD Biblion?

'De pilot was prettig, want voor beide partijen was het nog even zoeken. Wij wisten wel welk verhaal we willen vertellen, maar hoe we dat technisch gezien moesten invullen, dat is hun expertise. Ze schakelen snel en zijn heel betrokken, en we vragen in die zin ook echt wat aan elkaar. Het is een mooie wisselwerking. Wij hebben bijvoorbeeld in een van de eerste sessies laten zien wat ons idee was omdat wij daar al een wat steviger beeld van hadden. Dan geef je met concrete voorbeelden een presentatie aan bibliotheken. Zo proberen we elkaar te versterken. Uiteindelijk is het de bedoeling dat allerlei bibliotheken een eigen game gaan maken, en sommige meer richting de gamevariant, die uiteindelijk bruikbaar is voor alle bibliotheken die instappen.'

→ Meer informatie is te vinden op: www.nbdbiblion.nl/gaming

Serious Gaming

Serious gaming stelt bibliotheken in staat om op een moderne, inspirerende en efficiënte wijze invulling te geven aan 'het bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie'.

Serious game: spel dat niet puur vermaak als primair doel heeft maar bijvoorbeeld doceren, communiceren, werven, selecteren of verwerven van inzicht. In onderwijs, luchtvaart, industrie en gezondheidszorg wordt *gamification* al vaker toegepast. Gebruikte technieken zijn:

Augmented Reality (AR): live, direct of indirect, beeld van de werkelijkheid waaraan een computer elementen toevoegt.

Virtual Reality (VR): simuleert een omgeving via een computer om een gebruiker via diverse zintuigen onder te dompelen in een ervaring. De meeste VR-omgevingen zijn visueel en auditief via speciale stereoscopische brillen en geluid.

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2020

ZOMER

29/06	INFOGRAPHICS MAKEN
01/07	GO MEDIACOACH: DIGITALE DIDACTIEK
01/07	ADVISEREN ALS SAMENSPEL
01/07	LEIDINGGEVEN OP AFSTAND
06/07	ONLINE PRESENTEREN
08/07	DOELTREFFEND THUISWERKEN
09/07	LEREN OVERTUIGEN
13/07	MARKETING INFORMATIEDIENSTVERLENING <small>GAAT ZEKER DOOR</small>
15/07	BUILDING BLOCKS SEARCH STRATEGY (ENGELSTALIG)
21/07	INTRODUCTION IN MANAGEMENT OF SPACE INFORMATION (ENGELSTALIG)
30/07	HOTSPOT MONITOR OPZETTEN
31/07	EMPLOYEE ADVOCACY
16/08	INTRODUCTION IN INFORMATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT (ENGELSTALIG)
17/08	WHAT ELSE IS OUT THERE EXCEPT THE WORLD WIDE WEB (ENGELSTALIG)
21/08	HAAL MEER UIT LINKEDIN
21/08	INTELLIGENT SEARCHING WITH INTELLIGENT QUERIES (ENGELSTALIG)

DIVERSEN

**JURIDISCHE
KWESTIES**

**KB ONDER-
ZOEKSKRONIEK**

**UITGELEZEN
+
VERENIGINGEN
+
LIFEHACKING
+
FAVORIETEN**

↘
‘Vier op de vijf gemeenteambtenaren hebben in het dagelijks werk steeds meer met data te maken. 73% beschouwt dat als een kans’

**- Aldus onderzoek van GemeentenNL op
www.informatieprofessional.nl**

[@informatieprofessional](https://www.facebook.com/informatieprofessional)

[@IPnieuws](https://twitter.com/IPnieuws)

[linkedin.com/company/informatieprofessional](https://www.linkedin.com/company/informatieprofessional)

OUDE FOTO'S ONLINE: NIEUWE FOCUS

Er gloort hoop aan de horizon voor erfgoedinstellingen die hun beeldcollecties online willen zetten. Een uitspraak in hoger beroep geeft beeldarchieven meer zekerheid. Ook implementatie van de Europese DSM-richtlijn maakt de basis daarvoor steviger.

Frank Huysmans

Bijzonder hoogleraar
bibliotheekwetenschap aan de UvA
en zelfstandig onderzoeker en
adviseur bij WareKennis

Een zucht van verlichting ging op 19 mei jl. door erfgoedland. Het Gerechtshof in Den Haag vernietigde een uitspraak die voor veel onzekerheid en onduidelijkheid had gezorgd (zie *Juridische Kwes- ties* in IP #5-2018). De zaak ging over vijftwintig gedigitaliseerde prentbriefkaarten met daarop foto's van stadsaanzichten van Leiden. Erfgoed Leiden, het regionaal kennis- en adviescentrum van de gemeente Leiden, had de foto's gedigitaliseerd en online gezet. In 2016 meldde zich

een uitgever. Hij had in 1982 het auteursrecht verkregen van de fotograaf J.F.H. Roovers en vroeg om een vergoeding voor de inbreuk die op het auteursrecht zou zijn gemaakt. Erfgoed Leiden bestreed dat. De naam van de fotograaf was op de briefkaarten niet vermeld, alleen die van de uitgevers in een aantal gevallen.

'Met de wetswijziging wordt de positie van erfgoedinstellingen bij het digitaliseren en openbaar maken van cultureel erfgoed versterkt'

Die uitgevers zouden daarom als rechthebbenden moeten gelden, niet de fotograaf, die het auteursrecht op deze foto's dus niet had kunnen verkopen.

Digitaliseringsovereenkomst

Partijen werden het niet eens en de zaak kwam voor de rechter. De rechtbank oordeelde in 2018 dat Erfgoed Leiden per foto 75 euro plus rente verschuldigd was. Daar kwamen de (aanzienlijk hogere) proceskosten nog eens bij. Als gevolg van deze en vergelijkbare zaken haalden veel (regionale) archieven hun gedigitaliseerde foto's van het web, hangende het hoger beroep dat Leiden aantekende. Ook de collectieve beheersorganisatie van 'beeldmakers' Pictoright was niet onverdeeld gelukkig met de uitspraak. Ze had met Erfgoed Leiden in 2017 een digitaliseringsovereenkomst gesloten. Leiden mocht tegen een vast bedrag van 12.500 euro per jaar tot honderdduizend auteursrechtelijk beschermde foto's digitaliseren en online openbaar maken. Na de uitspraak van de rechter schortte Leiden deze overeenkomst op.

Verjaring

In hoger beroep is nu bepaald dat op een tiental foto's door verjaring geen auteursrecht meer rust. Het beroep dat Erfgoed Leiden doet op artikel 38 van de Auteurswet is terecht: de foto's zijn als anoniem te kenschetsen omdat naar het oordeel van het Hof de fotograaf zich niet duidelijk kenbaar heeft gemaakt als maker. De verschuldigde vergoeding voor de overige foto's is bovendien een stuk lager vastgesteld op iets meer dan 4 euro per foto in plaats van de in 2018 door de rechtbank vastgestelde 75 euro. Overigens roept het arrest in de analyse van jurist Annemarie

Beunen (Koninklijke Bibliotheek) weer nieuwe vragen op over wanneer de maker nu precies anoniem is en dus wanneer de auteursrechtelijke bescherming vervalt (artikel 8 en 38 Auteurswet).

Wetswijziging

In zijn arrest gaat het Hof mee met het beroep dat Leiden doet op de EU-richtlijn van 2019 inzake Auteursrecht in de 'Digital Single Market', ook DSM-richtlijn genaamd (Richtlijn (EU) 2019/790). Deze richtlijn moet uiterlijk juni volgend jaar in het Nederlandse recht geïmplementeerd zijn. Op 11 mei zijn wetsvoorstel en memorie van toelichting (TK 2019-2020 nr. 35454-2 en -3) aan de Tweede Kamer gestuurd. Met deze wetswijziging wordt de positie van erfgoedinstellingen bij het digitaliseren en openbaar maken van cultureel erfgoed versterkt.

Artikel 44 staat het erfgoedinstellingen toe om werken die niet meer in de handel zijn ('out of commerce') te digitaliseren en openbaar te maken. Ze kunnen hiertoe met CBO's als Pictoright overeenkomsten afsluiten, waarbij de CBO óók kan optreden namens makers die er niet bij zijn aangesloten ('extended collective licensing'). Deze makers hebben wel het recht om hun werk te allen tijde terug te trekken ('opt-out-regeling').

Verweesde werken

Voor werken waarvan de rechthebbenden onbekend zijn biedt artikel 45 de mogelijkheid om de 'extended collective licensing' op verzoek van de CBO via een algemene maatregel van bestuur uit te breiden naar verweesde werken ('orphan works'). Pictoright denkt hier van graag gebruik te willen gaan maken, aldus directeur Vincent van den Eijnde. Zo krijgen makers een vergoeding voor hun werk, terwijl niet-commerciële organisaties als musea, archieven en bibliotheken tegen beperkte kosten beeldmateriaal op hun websites kunnen blijven tonen. <

ALS DIGITALE BIBLIOTHEEK IN HET OPEN WEB

Hoe ziet de nationale digitale bibliotheek van de toekomst eruit? Kansen liggen er bijvoorbeeld met Web Publications.

Bij het denken over een nationale digitale bibliotheek bestaat het risico dat we in termen van de klassieke bibliotheek blijven steken. Een digitale bibliotheek is echter geen uitleen van e-books op digitale boekenplanken, beschreven in een digitale kaartenbak. In plaats van te proberen hetzelfde te doen met een digitale publicatie als met een gedrukte, mag de focus meer komen te liggen op wat met digitale publicaties juist extra kan. De nationale bibliotheek heeft daarbij nog een andere uitdaging: hoe brengt zij haar miljoenen boeken en andere gedrukte publicaties naar deze nieuwe digitale wereld?

Web Publications

Werkprocessen voor fysiek en digitaal uitgeven gaan steeds meer in elkaar op. Het World Wide Web Consortium heeft inmiddels een speciale publishingafdeling, en grote uitgevers zoals Hachette geven hun gedrukte boeken net als webpagina's vorm met behulp van HTML en CSS. In *Web Publications for the Open Web Platform* (<https://www.w3.org/TR/pwp/>) publiceerden Ivan Herman en Markus Gylling jaren geleden al hoe digitale publicaties veel meer onderdeel kunnen worden gemaakt van het world wide web, en wat voor extra mogelijkheden dat zou bieden. Op het moment lijken commerciële uitgevers huiverig om alweer een volgende

standaard te omarmen. Wellicht kunnen bibliotheken hier een rol in spelen.

Bibliotheek als (her)uitgever

Wanneer bibliotheken oudere rechtenvrije werken digitaliseren en beschikbaar stellen moeten ze daarbij ook bepalen welke vormen het beste aansluiten bij de klantbehoefte. Is het voldoende om scans online te tonen? Of wil de klant titels offline kunnen gebruiken als e-book? Moeten deze heruitgaven voldoen aan toegankelijkheidseisen? Kunnen deze 'digitale tweelingen' van de gedrukte exemplaren zo worden gestructureerd dat onderzoekers ze geautomatiseerd kunnen analyseren en verrijken? Zouden Web Publications hier een mooie vorm voor kunnen zijn?

Lagen van informatie

Web Publications zijn meer dan 'gewoon een ander formaat'. Allerlei voor het web ontwikkelde techniek kan hiermee meteen worden toegepast. Het opent bijvoorbeeld mogelijkheden om extra lagen aan te brengen; voor persoonlijke aantekeningen, maar ook voor verrijkingen. Wat zo'n gelaagde structuur potentieel kan bieden valt te zien bij digitale kaarten zoals Open Street Map. Daar wordt over een bronbestand (satellietfoto) informatie gelegd over bijvoorbeeld wegen, boomsoorten, 'te koop staande huizen' en leuke wandelroutes. Bij digitale boeken in Web Publications-vorm kunnen we denken aan lagen in het kader van literatuurgeschiedenis (de verrijkingen door DBNL, de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren), maar ook aan taalontwikkeling of algemene geschiedenis. Aan een moeilijke in 'Oud Nederlandsch' geschreven tekst kan een moderne transcriptie worden toegevoegd en aan vreemde woorden de fonetische uitspraak. De gebruiker zou de mogelijkheid tot informatielagen zelf op zichtbaar of onzichtbaar kunnen zetten.

Op dit moment onderzoekt de KB samen met partners als het Nationaal Archief de mogelijkheden van Web Publications voor gedigitaliseerde publicaties, met als doel deze zo bruikbaar mogelijk te maken. Hopelijk als volwaardig onderdeel van het open web. <

Ted van der Togt
Researcher bij de KB

PIXEL+ KU LEUVEN WERPT VERDIEPENDE BLIK OP ERFGOED

De KU Leuven heeft samen met het Museum Kunst & Geschiedenis en de Koninklijke Bibliotheek van België (KBR) een open access-toepassing gelanceerd om erfgoedobjecten dynamisch en op een interactieve manier online te zien. Deze Pixel+-viewer laat toe om eeuwenoude objecten in een ander licht te bekijken en verborgen details zichtbaar te maken.

De erfgoedsector experimenteert al langer met digitalisering van objecten. Dit resulteert voor het publiek meestal in een online foto die kan worden ingezoomd of waarop het contrast kan worden aangepast. Dit zijn louter kleurenbeelden, want meer informatie zit er niet in standaard digitale foto's. Intussen er zijn verschillende soorten beeldscanners die heel wat meer karakteristieken van een oppervlak registreren dan alleen de kleur. Een voorbeeld in dit verband zijn de

tekeningen van Pieter Bruegel de Oude die de KU Leuven recent onder de loep nam. Met behulp van hun Portable Light Dome (PLD)-scanner konden onderzoekers het papier tot op de vezel bestuderen. Ook kregen ze een veel beter zicht op het uitgebreide palet aan technieken die de oude meester gebruikte.

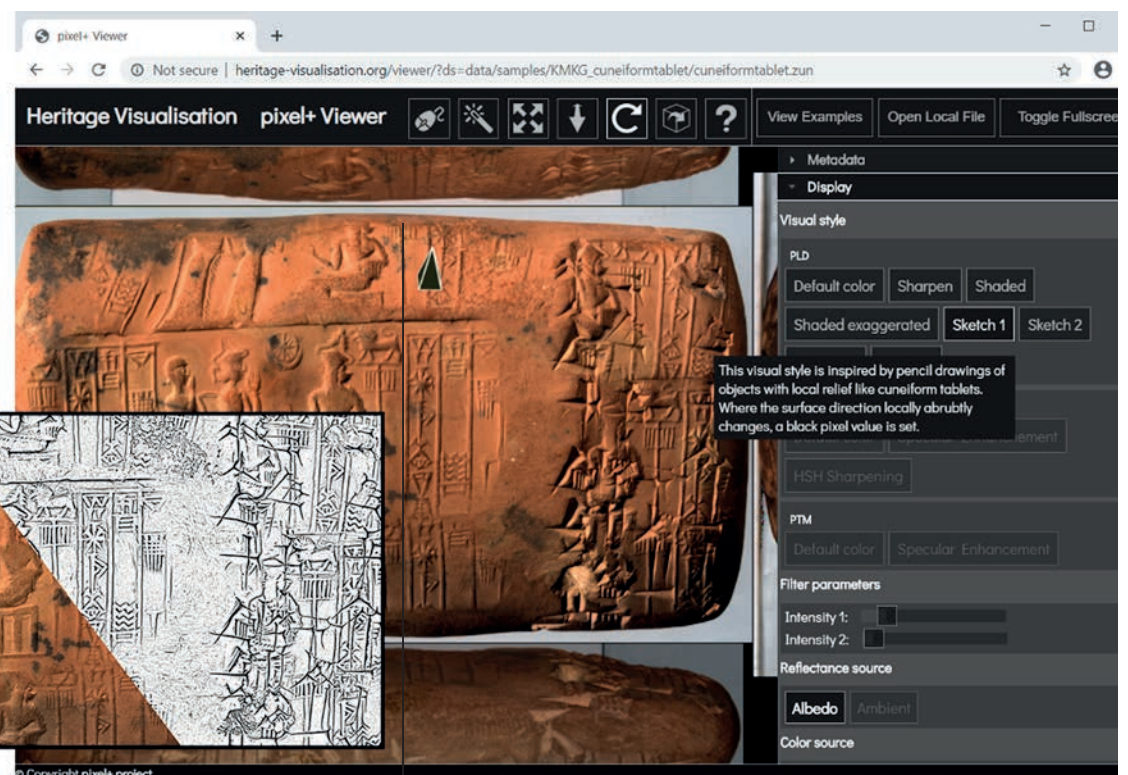
Nieuw universeel bestandsformaat

Met de PLD-scanner is het mogelijk om een object vanuit een groot aantal hoeken te belichten en er

telkens foto's van te maken, de zogenaamde *single-camera multi-light recording*. De manier waarop deze opname nadien wordt verwerkt, bepaalt welke karakteristieken van het oppervlak, zoals reliëf of textuur, de software kan laten zien en dus hoe de gebruiker het object ervaart.

'Om helemaal volledig te zijn moeten we ook kijken naar de bestandstypes van deze interactieve datasets', zegt Hendrik Hameeuw, medecoördinator van het project aan de KU Leuven. 'De meeste erfgoedinstellingen berekenen en bewaren dit type beelden van hun erfgoed in een specifiek beeldformaat; meestal is dat RTI/HSR. De software die in Leuven ontwikkeld werd, werkt met PLD-files (ZUN, CUN) die extra toepassingen ten opzichte van die RTI/HSR-bestanden heeft.' Dit heeft geresulteerd in een nieuw soort containerbestand: gITF. 'Vergelijk het met een gewone foto op je computer. Waarschijnlijk zal dat een jpeg- of gif-bestand zijn. Maar wil je ermee aan de slag in Photoshop, dan maakt het programma van dezelfde afbeelding een psd-bestand.' De gITF's zijn

De online Pixel+-viewer met voorbeeld van een spijkerschrifttablet uit de collectie van het Museum Kunst & Geschiedenis, Brussel.

compatibel met zowel de Leuvense PLD als de RTI/HSH-bestanden. ‘Hiermee bieden we een nieuwe universele standaard aan voor dit soort beelden. En ontsluiten we ze meteen via de online Pixel+-viewer, een soort gratis Photoshop voor *single-camera multi-light recording*-beelden.’ Hierdoor kunnen zowel RTI/HSH- als PLD-bestanden voor het eerst binnen eenzelfde programma worden bestudeerd en vergeleken.

Software is de sleutel

Pixel+ haalt heel wat extra informatie uit de beschikbare data. De voorwerpen, zoals oude munten, miniatures of schilderijen, krijgen na honderden jaren plots extra dimensies die voor het onderzoek van dergelijke objecten nieuwe inzichten kan verwerven. Vooral op het vlak van 3D (geometrie) en het correct begrijpen van de reflecties van licht op een object kan de Leuvense software uitkomst bieden.

‘De technologie is interessant voor tal van objecten, van kleitabletten of munten tot schilderijen of middeleeuwse manuscripten’, licht Hameeuw toe. ‘De software laat onder andere toe om de objecten virtueel met verschillende lichtinvallen te bekijken, het reliëf op pixelniveau in kaart te brengen of een 3D-visualisatie te genereren.’

Paper downloaden

Erfgoedinstellingen kunnen met Pixel+ hun eigen datasets of bestanden uploaden, consulteren en bestuderen. De software zet de informatie vervolgens om in verschillende nieuwe standaarden en laat gebruikers toe de virtuele erfgoedobjecten interactief te ontsluiten. Pixel+ is voor iedereen beschikbaar op heritage-visualisation.org met voorbeelden van objecten uit de collecties van het Museum Kunst & Geschiedenis, de KBR en de KU Leuven. De paper met bevindingen over dit onderwerp, *Pixel+: integrating and standardizing of various interactive pixel-based imagery*, is te vinden op: bit.ly/pixelleuven

Big Books in Times of Big Data

Inge van de Ven
Leiden University Press
9789087283377 | 300 pagina's

Hoewel de presentatie door corona werd uitgesteld is haar boek al wel beschikbaar – in het Engels alleen. Inge van de Ven, assistent-professor Online Culture aan de Tilburg School

of Humanities and Digital Sciences, een faculteit van Tilburg University, verhaalt erin over het effect van big data op de uitgeefwereld, specifiek op het boek. Dat wordt niet bedreigd door nieuwe media, zegt ze. Deze nieuwe media dwingen uitgevers slechts om hun werk anders te doen. En auteurs idem dito. Ze zoomt vooral in op big data als cultureel fenomeen, niet technologisch.

Ben ik in beeld?

Online overleggen, vergaderen en presenteren zonder gedoe
Gijs Weenink en Richard Engelfriet
Uitgeverij Haystack
9789461263858 | 108 pagina's

Het boek werd halverwege de coronacrisis gelanceerd en niet voor niks natuurlijk. Met bijna heel werkend Nederland thuis aan de slag kwam het

online ontmoeten in een stroomversnelling terecht. Met krakende verbindingen en collega's in vreemde huissettings – met de laptop in de keuken, huisgenoten die door het beeld wandelen – als gevolg. Aan de hand van twaalf prikkelende stellingen zetten de auteurs je aan het denken over effectief online vergaderen. Trek jij bij je volgende Zoom-meeting ook gepoetste schoenen aan?

Beter dokteren

Hoe patiënten profiteren van big data
Eric Hans Eddes, Arthur van Leeuwen, Michel Wouters, Rob Tollenaar
Prometheus
9789044643794 | 288 pagina's

Hoe weet een patiënt of een arts goed is in zijn of haar vak? En wie kan dat beoordelen? De politiek, overheid, patiëntenorganisaties en media oefenden druk uit op artsen en ziekenhuizen om openheid van zaken te geven over de

kwaliteit van de zorg. Deze artsen kwamen zelf met het initiatief om precies bij te houden wat het resultaat is van hun werk en deze gegevens te delen. In tien jaar tijd kwam in hoog tempo data beschikbaar over behandelingen, de werking van dure medicijnen en de kwaliteit van de IC. Het boek beschrijft hoeveel baat patiënten hebben bij kwaliteitsmetingen. Tegelijkertijd roept het principiële vragen op, zoals: hoe zit het met de privacy van de patiënt en welke informatie moet openbaar zijn?

Op de website Bibliotheekinzicht.nl van de Koninklijke Bibliotheek is het dossier *De bibliotheek in coronatijd* gepubliceerd. Het brengt de stroomversnelling in kaart waar de bibliotheken de afgelopen maanden door het coronavirus in terecht kwamen. Ze werden gedwongen hun deuren te sluiten en activiteiten af te gelasten. Maar tegelijkertijd ontstonden er nieuwe initiatieven, waarmee bibliotheken hun aanbod hebben vervangen of zelfs uitgebreid. Het dossier bevat analyses, interviews en leestips. <

'Mediatheek is meer dan plaats op school'

Kees Kok, mediathecaris van het eerste uur, gaat met pensioen. In juni neemt hij afscheid van het Oostvaarders College, school voor havo, atheneum en gymnasium in Almere, waar hij in 2001 als mediathecaris in dienst kwam. Kok begon zijn loopbaan bij de openbare bibliotheek in Weesp waar hij 20 uur per week werkte.

Tegelijkertijd ging hij vier jaar lang, twee dagen per week, naar de Frederik Muller Academie waar hij de parttime-opleiding Bibliothecaris Openbare Bibliotheek volgde.

Destijds bestond de opleiding voor het bibliotheekwezen uit een basisopleiding en vervolgens een specialisatiejaar. Diverse schoolmediathecarissen volgden aan de Frederik Muller Academie de specialisatie tot schoolbibliothecaris. Kok: 'Er ontstond een kleine, hechte club van voormalige studenten van deze richting, fanatiek en gemotiveerd.'

Later is daar de beroepsvereniging LWSVO, Landelijke Werkgroep Schoolmediathecarissen

Voortgezet Onderwijs, uit voortgekomen, waarvan Kok van 2002 tot 2008 voorzitter was. 'Schoolmediathecarissen zouden de professionals moeten zijn die op scholen de mediatheek vorm en inhoud geven. Wie anders dan zij kunnen de bibliotheek inrichten, de collectie beheren en leerlingen goed advies geven?'

Kok werkte onder andere als filiaalhoofd van de bibliotheek in Hoorn en werd na een reorganisatie coördinator voor cultuur en educatie. Waarom de overstap naar een schoolmediatheek in Almere? 'Eind jaren negentig werd het studiehuis ingevoerd. Hiervoor was een ruimte nodig waar leerlingen zelfstandig konden werken met behulp van computers en multimedia. Dat werd de mediatheek en die nieuwe uitdaging sprak mij wel aan.'

Hoe kijkt hij terug op zijn carrière? 'De mediatheek is meer dan een plaats op school, het is een functie binnen het onderwijs. Bij leerlingen komt het aan op pedagogische en didactische vaardigheden, bij docenten op de afstemming tussen hun wensen en jouw bijdrage. Dat vraagt om een professional met visie op leesbevordering en informatievaardigheden.' Straks met pensioen en dan? Kok: 'Opruimen en loslaten!'

Tineke van Ommeren, voorzitter Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs (BMO) en mediathecaris/onderwijsinstructeur De Noordgouw Heerde

Handreiking anderhalvemetersamenleving

De anderhalvemetersamenleving wordt het 'nieuwe normaal'. Hoe kunnen archiefinstellingen en archiefprofessionals daarbinnen hun werk doen?

Om die vraag te beantwoorden is de *Handreiking anderhalvemetersamenleving binnen de archiefsector* ontwikkeld. Dit is een generieke richtlijn voor archiefinstellingen om de bezoekers, medewerkers en vrijwilligers binnen archiefinstellingen een veilige omgeving te kunnen bieden. Iedere instelling kan de richtlijn vertalen naar de eigen situatie. De handreiking is tot stand gekomen dankzij de input van leden van KVAN en BRAIN.

De handreiking is door KVAN/BRAIN aangeboden aan het ministerie van OCW. Daarop is positief gereageerd: goede actie, sluit aan bij bibliotheeksector. Er is afgesproken dat iedere archiefinstelling, in overleg met de overkoepelende organisatie c.q. het bestuur, afstemt over het moment van opening. De handreiking kan bij openstelling dienen als een praktisch handvat voor de vertaalslag naar de eigen situatie. Uiteraard gelden dan ook de eigen protocollen van de overkoepelende organisatie.

De handreiking is te downloaden op: www.kvanbrain.nl/nieuws/handreiking-anderhalvemetersamenleving

Coronacrisis thema Archievenblad

Een groot deel van de wereld was de afgelopen tijd in lockdown. De samenleving kwam grotendeels tot stilstand. Het juninummer van het Archievenblad staat in het teken van deze uitzonderlijke periode.

Wereldwijd zijn erfgoedinstellingen, academische instituten en particulieren begonnen met het

documenteren van de coronacrisis. Ook Nederlandse archiefinstellingen zijn vrijwel direct aan de slag gegaan met het verzamelen van coronagerelateerd materiaal. Welke keuzes worden daarbij gemaakt? Ook dienstverlening komt aan bod. Hoe vinden archiefdiensten hun weg in deze turbulente tijd? Hoe kan van de nood een deugd worden gemaakt? Welke kansen biedt digitalisering voor innovatie? Daarnaast is er onder meer aandacht voor de toekomst van de archieffunctie en dilemma's in het restauratieatelier.

Fake? De bibliotheek!

Als je voor alle social media openstaat en meningen die je tegenstaan niet meteen blokkeert, verschijnt er een stoet aan complottheorieën en bij elkaar geraapte tegengestelde ‘meningen’ die ‘feiten’ verkondigen. Je herkent ze vaak aan het Nederlands dat uit een vertaalmachine lijkt gerold. Er zijn heel veel mensen die echt geloven dat Bill Gates met vaccins de wereldbevolking wil ombrengen... Hoe zou je kunnen aantonen of dit wel of niet juist is?

In een vorig leven leerde ik dat feiten een reeks van gebeurtenissen zijn, waar de beschouwer een betekenis aan geeft door ze te ordenen. Enerzijds blijft dat voer voor discussie geven, want de een ordent zus en de ander zo. Anderzijds gaat het om gebeurtenissen waarvan we dus wel kunnen checken of die zich hebben voorgedaan.

ZOEKEN EN VINDEN

Het is onder andere de taak van journalisten om te achterhalen of gebeurtenissen werkelijk hebben plaatsgevonden. Niet voor niets proberen totalitaire regimes bepaalde gebeurtenissen te verdoezelen en degenen die dat onderzoeken op zijn minst dwars te zitten.

Maar het is ook belangrijk dat gebeurtenissen worden gedocumenteerd zodat ze later kunnen worden opgevraagd. Waar zouden journalisten, historici en dus ook wij zijn zonder documentaristen, de mensen die onze documentaire informatievoorziening verzorgen? De professionals die gebeurtenissen op verschillende manieren metadateren, zodat wij ze op allerlei mogelijke manieren kunnen terugvinden? En ‘wij’ vinden deze gebeurtenissen vaak alleen terug, omdat deze professionals heel goed weten hoe ze moeten zoeken.

DIGITAAL VAARDIG(ER)

Overal zijn mensen zo dapper geweest om feiten te bewaren, in bibliotheken, archieven, soms met gevaar voor eigen leven en op onverwachte plaatsen. Zo dramatisch is het gelukkig in Nederland niet. Wel is het zo dat

‘Het zou geweldig zijn als informatiespecialisten en bibliothecarissen de handen ineenslaan en mensen leren hoe zij een bericht op waarde kunnen schatten’

2 miljoen mensen niet zo goed kunnen lezen en schrijven en nog veel meer mensen niet digitaal vaardig zijn. En dan is er ook nog een heel grote groep die een beetje digitaal vaardig is en veel berichten voorbij ziet komen waarvan niet duidelijk is of de feiten kloppen.

Bibliotheken zijn niet alleen een mooie plek om te lezen en boeken te lenen die je wereld verrijken. Ook zijn ze steeds meer een plaats waar aandacht wordt geschonken aan het digitaal vaardig(er) maken van mensen. Het zou geweldig zijn als informatiespecialisten en bibliothecarissen de handen ineenslaan en deze mensen eveneens leren hoe zij een (nieuws)bericht op waarde kunnen schatten. Of er gebeurtenissen te vinden zijn die het bericht onderbouwen. Digitale vaardigheid is meer dan met een computer kunnen omgaan. Overigens zou het wel eens kunnen zijn dat deze cursus nuttig is voor 17 miljoen Nederlanders.

RAAKVLAKKEN MET DATA

Het is niet voor niets dat we blij zijn dat documentaire informatievoorziening en de bibliotheken bij de KNVI horen. Want het beschikken over digitale vaardigheden heeft heel veel raakvlakken met het interpreteren van data. Het verzamelen van data en de combinaties daarvan feiten noemen zonder dat er gebeurtenissen aan ten grondslag liggen is een gevaarlijke bezigheid.

*Antonia Wildvank,
bestuurslid KNVI*

VEILIG(ER) ONLINE COMMUNICEREN

Leen Liefsoens

Redacteur van IP
en senior informatiespecialist
bij de bibliotheek van
De Haagse Hogeschool

JITSI

Anders dan bij de meeste communicatietools bundelt Jitsi niet eerst de video- en audiosignalen voordat de server ze doorstuurt naar de andere deelnemers. In plaats daarvan worden alle signalen direct naar alle deelnemers gestuurd, met een sneller en stabiel resultaat. Bovendien is Jitsi gratis en open source, wat betekent dat iedereen de tool kan controleren op fouten en achterdeuren.

Gebruik de webversie van Jitsi door naar de website meet.jit.si te gaan, een kanaal met een zelfgekozen naam te openen en de URL te delen met diegenen waarmee je wilt communiceren. Je kunt je kanaal beveiligen met een wachtwoord. Via meet.jit.si gebruik je de Amerikaanse Jitsi-omgeving. Mocht dat traag zijn, dan kun je via vc4all.nl kiezen voor een Nederlandse Jitsi-aanbieder. Naast videobellen biedt Jitsi extra functionaliteiten aan als het delen van je scherm en streamen en/of opslaan van je meeting. Jitsi is ook beschikbaar voor mobiele devices (download via jitsi.org).

QTOX

De tool qTox is gebaseerd op het tox-protocol, een gratis en open source protocol voor versleuteld chatten en videobellen. Diegenen die met elkaar communiceren via het tox-protocol zijn rechtstreeks met elkaar verbonden dankzij een zogeheten peer-to-peer-netwerk. Net als bij Jitsi komen er dus geen centrale servers aan te pas.

Dankzij corona heeft online communicatie een vlucht genomen. Daarbij blijken bekende programma's als Zoom, Teams en Skype niet altijd even stabiel, snel of veilig. Met open source tools is het mogelijk om je online communicatie op deze punten te verbeteren.

Download qTox voor Windows of macOS via qtox.github.io. De gebruikersnaam is bij qTox een code van 76 karakters. Deze code moet je delen met diegenen waarmee je wilt communiceren, zodat ze jou als contactpersoon kunnen toevoegen. qTox moet dus bij alle deelnemers zijn geïnstalleerd. Wat betreft het communiceren is qTox in gebruik vergelijkbaar met Whatsapp of Skype. Via tox.chat/clients.html vind je nog meer tools die gebruikmaken van

het tox-protocol, onder andere de Android-tool Antox.

HET INTERNET IS STUK

In haar boek *Het internet is stuk* uit 2019 vertelt Marleen Stikker over privacy, dataverzameling, de macht van de Big Tech-bedrijven waar we allemaal klant (of product) van zijn en hoe het internet eigenlijk weer van iedereen moet worden. Het derde deel van het boek bevat oplossingen voor hoe we het internet zelf kunnen repareren. Daarbij biedt Stikker alternatieven voor gevestigde communicatietools. Zo kun je appen met Signal (signal.org), mailen met Protonmail (protonmail.com) of Tutanota (tutanota.com), en Mastodon (mastodon.waag.org) gebruiken in plaats van Facebook of Twitter.

KEUZEHULP

Het is niet altijd mogelijk om je eigen communicatietools te kiezen, soms worden ze je opgelegd. Het is wel goed om je bewust te zijn

(of te worden, het lezen van *Het internet is stuk* kan daarbij helpen) van de gevolgen rond veiligheid en privacy bij het gebruik van deze tools. En toch een keer een alternatief te proberen als de kans zich voordoet. Extra hulpmiddelen die je kunt inschakelen zijn de *Keuzehulp privacy bij videobel-apps* van de Autoriteit Persoonsgegevens (bit.ly/keuzehulp-videobellen) en de site *switching software*. <

Hoofdredacteur *Archievenblad* en collectiebeheerder Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen.

BIBLIOTHEEK

Trinity Library in Dublin is voor mij echt hoe een bibliotheek eruit hoort te zien. Veel donkere bruintinten en een klassiek negentiende-eeuwse uitstraling. Grappig om te bedenken dat de bibliotheek er bij de bouw in 1732 heel anders uitzag. Alleen al voor het *Book of Kells* zou je ernaar afreizen.

MUSEUM

Het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden staat met stip bovenaan. Als historicus met een grote interesse in archeologie en de middeleeuwen is het RMO de plek waar je moet zijn. De collectie over Nederland van de prehistorie tot de middeleeuwen trekt mij dan ook altijd het meest.

Foto: Mike Bink

FILM

Ik houd erg van historische films. Klassiekers als *Robin Hood: Prince of Thieves* met Kevin Costner en Morgan Freeman als de Saraceen Azeem heb ik vroeger verslonden. Hetzelfde geldt voor Mel Gibsons *Braveheart* over William Wallace en de eerste Schotse onafhankelijkheidsoorlog. Historisch niet altijd even accuraat maar voor mij jeugdsentiment.

MUZIEK

Ik ben van de oude stempel; Bob Dylan, The Kinks, Pink Floyd, Bruce Springsteen, dat werk. Neem *The Times They Are a-Changin'* van Dylan, een van zijn vroege platen die er mede voor zorgde dat hij gebombardeerd werd tot geweten van een generatie. De snerpende mondharmonica en bikkelharde teksten dulden geen compromis. Prachtig.

MAGAZINE

Natuurlijk zeg ik hier het *Archievenblad*. Daarnaast lees ik graag *Puur Natuur*, het ledenblad van Natuurmonumenten. In mijn vrije tijd ga ik graag de natuur in voor een boswandeling of een fietstochtje, en ook als je binnen zit haalt dat blad buiten een beetje binnenshuis.

MUSTREAD

Waar het de archivistiek betreft geeft de S@P-bundel *Lezen! Teksten over het archief* een breed overzicht van de vele kanten van het vakgebied. Buiten het vakgebied ga ik voor het *Verzameld proza* van Nescio, de schrijver van de onsterfelijke zinnen. Tijdloze literatuur van de eerste orde.

METADATA

Ondersteuning nodig?

**Wij helpen u graag met
Cursussen, Coaching & Detachering**

Ingressus beschikt over ervaren en gekwalificeerde medewerkers die snel inzetbaar zijn.

Ook leiden we nieuwe catalogiseerders op en geven cursussen op het gebied van MARC21 en RDA. Neem contact met ons op voor meer informatie.
info@ingressus.nl of kijk op onze site.

INGRESSUS

www.ingressus.nl